

DÉMON SÚHLASU

(Fantastický traktát z konca stalinskej epochy)

I

Stroskotal som.

Proti svojmu povedomiu, ale v mene svätého presvedčenia najprv som verejne uznal, orgánom sa priznal, že som zradca ľudu, potom aj svojich obžalobcov som prekonal a presvedčil ich, že som nebezpečný nepriateľ. Môj prvorodený syn a moja žena ustrnuli nado mnou. Keď som sa vrátil domov z tej verejnej popravy, na ktorej som sa i sám odpravil, moji najbližší ma prosili, aby som aspoň doma nevystupoval v pridelenej úlohe zradcu. Ale chcel som byť zásadovým človekom za každú cenu. Kľakol som pred svojim synom, kľakol som pred svojou ženou a prosil som ich, aby mi v mene toho, čo im je najsvätejšie, odpustili moju zradu. Moji blízki ma čičkali, tíšili ma ako chorého, no ja som trval na tom, čo som tvrdil verejne. Bránil som sa, aby som sa nerozštiepil na človeka súkromného a verejného, lebo som vedel, že rozštiepenosťou sa začína šialenstvo. Moji najbližší nezniesli vedno žiť so zradcom, ktorý sa držal svojej zrady ako zásady. Hľadali si a našli inú spoločnosť, spoločnosť takým či onakým spôsobom postihnutých ľudí. Ako áno, ako nie, neviem, ale dostali sa aj oni do verejného procesu so zradcami. Boli odsúdení. A ja v mene svojho svätého presvedčenia a zásadovosti žiadal som pre nich najprísnejší trest, žiadal som pre

svoju ženu, pre svojho syna trest smrti. Po tomto mojom čine zostala zo mňa už iba zásada, zostal zo mňa iba strašný princíp: (spoliehať sa a súhlasiť). Chápete, že potom už som sa držal pri živote iba tým, že som visel na zásade ako na vlásku.

Ja Bartolomej Boleráz, predtým spisovateľ, kedysi predtým vraj svedomie ľudu, letel som s obecným duchom času, na krídlach času ako balónik, ako bublinka. Rozumiem, teraz rozumiem, že som nemohol dlhšie takto plynúť s časom. Strhla sa prudká povíchrca a zrazila ma k zemi. Náš vrtuľník zavadil do rozmočenej oráčiny. V tej chvíli môj nevinný cestovný kufrík, ťažko naložený zjazdovými materiálmi, sa dal prudko do pohybu a odšikol mi ako šablou vrch črepa.

Konečne sa mi otvorila hlava. Vyčľapol mi z črepa mozog ako obsah z holby vína. Vypadol som z vrtuľníka a zaboril tvár do voňavej oráčiny ako milenec.

V dvojsedadlovom vrtuľníku – šťastie, že nebolo v ňom viac miesta – letel so mnou, bývalým Bolerázom, aj ideový, teraz už bývalý činiteľ Valizlosť Mataj.

Zmúdrel som dodatočne. Hovorím si: Ležíš? Lež. Stroskotal si? Iné sa ti ani nemohlo stať, ty skamenená, ty nefudská zásada. Dodrúzgala si sa, rozprskol ako sklená figúrka. Dobre ti tak. Aj by som ležal uspokojený, hlava konečne otvorená, keby...

Ako tak pilot a Mataj a ja ležíme na oráčine, dostaví sa k nám komisia.

Kultúrni činitelia, odborníci a zriadení podniku Vzdušné cesty nefutovali námahy ani semišových poltopánok a prišli k nám doprostred rozmočených oráčin. vzdali nám česť, sňali čiapky, na chvíľu sa vytrhli z diskusie o budúcnosti našej

národnej kultúry. Zriadenec Vzdušných ciest vzal lopatku, s patričnou úctou, ako k mŕtvym, pozhŕňal hmotu našich mozgov a celkom mechanicky nám z nej trochu kydol do otvorených hláv. Mne nadelili väčšinu mozgu Valizlosť Mataja. Takýto prídel mi bol proti srsti, ale neprotestoval som ani tentoraz. Tak mi treba, pomyslel som si.

Potom nás zavinuli do národných farieb. To nás uzmierovalo. Cítili sme sa ako novorodenička narodené z matky zeme. Spokojný-prespokojný, ba uveličený pod príkrovom našich farieb, začal som si rýchle uvedomovať tragický osud geniálneho mozgu Valizlosť Mataja. S inteligenciou, ktorú jednako len mám navzdory všetkým distributénom, výčapníkom, ktorí mi ju nalievali, s optimizmom, ktorý človek ani v pohnutých chvíľach nesmie stratiť, urobil som objav:

Mnohí naši súčasníci rozmyšľajú cudzím mozgom ako ja teraz po smrti. Nosia v črepech kašu cudzích mozgov ako ja teraz mozog Valizlosť Mataja. Namýšľajú si, že si preformovali mozog a sú svätosväte presvedčení, že týmto svojim preformovaným orgánom myslenia ponímajú svet osvietenejšie než vlastnou hlavou. Nespokojnosť s vlastným mozgom je vlastne vlastnosť pokroková, mnohí moji súčasníci priam horia vášňou formovať a miesiť mozgy mozgom, ktorý si požičali. A tak v dobrej snahe miesia, hnetú iba kašu.

Prebodlo ma, prepálilo a ešte páli strašné utrpenie, utrpenie také strašné, že ma donútilo vstať z mŕtvych. Miesto svojho mozgu, azda priemerného, mám väčšinu mozgu Matajovho, hoci iste geniálneho, ale, žiaľ, nie svojho. Len si predstavte, že ten mozog mi je cudzí, nesúvisí s ostatkom tela. Rozum mi čosi melie, ale ostatok tela sa nie a nie k tomu

navarujú (stroskotali) vrtuľník a v ňom 2 bratia
a pilot. Funkcionári úplne mechanicky nahliadnu
roztrúpané mozgy späť do hláv, ale B.B.-ovi dajú

priznať. Iné myslím mozgom a čosi iné cítim ostatkom tela. Pociťujem svet ako invalid v kýpti ruky. Hlava jedno – telo čosi druhé, cudzia hlava, hoci ľudská, cudzie telo. Vzpínam sa ako kentaurus. Oj veru, nemá mi čo závidieť budúce pokolenie! Ani mi nebude rozumieť, lebo ani vmyslieť sa nebude môcť do môjho položenia ľudského tvora, ktorý sa vzpína na konských kopytách.

— Neľutujem. I keď som prišiel o mozog ako pes o chvost, neprotestujem. Konečne som došiel k základnej skúsenosti, istotne aj mnohí moji súčasníci, hoci za cenu vlastného mozgu. Poznali sme za túto cenu, aké strašné útrapy prežíva náš vek z rozumu. Darmo, za každé poznanie sa draho platí.

Ale aby som vás pridlho nenapínal, prečo som z mŕtvych vstal a vzal si slovo:

Keď nás zahalili do národných fariieb, že sme sa už ani na vlastné trosky neponášali, komisia Vzdušných ciest spísala úradnú zápisnicu, veľmi dôkladnú v podrobnostiach, ale nič nehovoriacu o vlastnej príčine nášho stroskotania. Za hlavnú príčinu stroskotania zápisnica uvádza prudkú povíhricu. A pretože za povíhricu nikto nezodpovedá, zodpovednosť za naše stroskotanie nik nenesie.

Horšie, ba neznesiteľné bolo, keď si vzal slovo hlavný maršal našich zbraní, nestatočný a nehodný hodnostár, jeden z nás, ktorý sa po rebríčku cudzích chrbtov rýchlo vyšvihol na piedestál moci. Kdeko o ňom vie, že svojim oddielom prikazoval rozmýšľať iba v rámci konvencie, ako tí druhí, ako vzory. Mali sme dobývať v teréne kóty už dobyté a nebrať na vedomie pozície, z ktorých nás ostreľoval nepriateľ. Pri plnení týchto nezmyselných rozkazov sa z básnikov stali zlievači,

ktorí odlievali cudziu zvonovinu do obecných kadlubov. Hlavný maršal vyhlasoval naše neúspechy za úspechy a naopak.

Pri tejto príležitosti si nad našimi troskami plamenne zarečnil. Našu zbabelosť vyhlásil za odvalu v hľadaní ciest, slepotu za predvídavosť, zakľúčil, spečatil náš osud – frázou, v takomto tragickom položení rúhavou:

— Súdruhovia, bojovníci, smelí orli myšlienky, my tuná pred tvárou ľudu vám sľubujeme, že váš spoločný odkaz splníme.

Takéto dačo, takáto lož, lož bez hraníc, skvapalnená vo fráze preberie i mŕtveho. I mňa prebrala. Vstal som a s naliehavosťou kladiem vám živým otázku:

Akýže je náš odkaz? Chceli sme my vôbec dačo odkazovať? A komu? A čo? Akýže náš odkaz chcete splniť? Azda tú nejasnú odozvu cudzích myšlienok, ktoré sme opakovali?

*Vravel som čosi,
ale celkom inšie.*

Človek je už taký.

My sme takí boli: vraveli sme čosi inšie, ako si mysleli, zahovárali sme znepokojenie, neodpovedali na otázky. A pretože nechcem, aby ste nám tieto verše, nepochybne úprimné, dali vyryť na náhrobky ako odkaz neporozumenia básnika dobe, vstal som a prihlasujem sa o slovo. Na povíhricu sa vyhovárať nemôžem.

II

A predsa sa vrátim. Aspoň priateľom a frajerkám, ktoré na mňa ešte tajne držia, rozpoviem, ako sa odohralo posledné dejstvo hry, v ktorej som prišiel o rozum, a teda aj o život.

Začalo sa to obyčajne. Hlavný maršal našej centrálnej ideovej organizácie pozval si nás na zjazdovú predporadu voleného orgánu. Čičral som sa práve vo svojej záhradke, práve som pre svoje súkromné potešenie, z nedostatku iného potešenia, sial trávičku. Keď som si prezrel body, o ktorých sme mali rokovať, povedal som si: Načo tam mám ísť? Päť ráz zdvihnúť ruku (toľko bolo bodov rokovania), päť ráz odsúhlasiť, čo beztak nemôžem zmeniť, môže za mňa hocikto. Organizačne sme nevídane vyspeli, organizačný aparát tak starostlivo pripravil program, že s ním nevyhnutne musíš iba súhlasiť. Tretím bodom nášho rokovania boli napríklad návrhy na štátne vyznačenia. A v pripojených návrhoch na návrhy maršalovho orgánu boli na prvých miestach navrhnuté tri diela najnovšej literárnej, ako sa zvyklo vravieť, produkcie: román *Železná dolina*, divadelná hra *Zvon radosti* a básnická poéma *Tristo percent šťastia*. No prvý bod nášho rokovania sa nazýval „omladenie a posilnenie vzásového aparátu“. Omladiť a posilniť ho mali autori troch diel navrhovaných na štátne vyznačenie. Napríklad mladý

románopisec, autor *Železnej doliny*, „už i vzhľadom na reprezentatívny rozsah a dôležitosť témy, totiž výstavby nášho ťažkého priemyslu“, mal byť navrhnutý na štátne vyznačenie a zároveň sa mal stať zodpovedným činiteľom za úsek románovej produkcie. Rozumelo sa: volený orgán a teda i ja budeme súhlasiť, že *Železná dolina* je veľdielo a že autor papierového veľdiela bude nás všetkých viesť. V inom bode mal som schváliť referáty o úspechoch tvorby nášho desaťročia. Slovom, mal som schvaľovať a súhlasiť, lebo som bol členom schvaľovacieho, súhlasiaceho orgánu, súhlasivej organizácie, mašiny, ktorá musí hladko bežať, a hladko bežať môže iba po zabehaných koľajniciach súhlasu.

Keď som udlabkával zasiatú trávičku na malučičkej ploške zeme a keď som si pomyslel, koľko ráz som hlúpo súhlasil a koľko ráz som sa márne pokúšal vysloviť svoj nesúhlas alebo obavu, padla na mňa strašná únava, zovrel ma nevýslovný žiaľ. Povedal som si: Už nebudem ďalej súhlasiť, ani ďalej nesúhlasiť. Po všetkom súhlasení, po všetkých omyloch je mi čím ďalej, tým menej jasné, s čím ďalej súhlasiť a s čím nesúhlasiť i s nasadením života.

Hovoril som si smutne, akoby som sa rozlučoval s priateľmi: Ty Boleráz, ty si bol kedysi vrúcny človek, vrúcny cit ti vyvieral v duši a plynul v tebe ako rieka. Mal si radosť, tešil si sa zo života. Po celý týždeň učil si chlapcov a dievčence. Každé ráno, keď si išiel do školy, spievalo ti čosi v duši: Aké je to krásne, že takíto chlapci a dievčence dorastajú v tvojich triedach od prvej triedy gymnázia až po matúru. V sobotu alebo v nedeľu si si písal. O tých knižkách môžu mať kritici svoju mienku, ale mal si z nich radosť. A teraz? Moja mamka

je veriaca stvora – povedali by ste reakcionárka – a tá má teraz svoj osobitný názor na moju prácu. Hovorí mi: Syn môj, spisuješ a spisuješ, ale tu v našej obci vravia, že ľudia rozostávajú. Trpký chlebiček ješ. Vráť sa do školy k deťom, a potom si aj piš, keď ti to robí radosť. Sto ráz mala mamka pravdu. Pišem, pišem, aj mi knižky vychodia, aj ich v nových vydaniach pretlačajú, distribúcia ich rozdistribúva, azda ich aj – predpokladám – ktosi číta, ale zo spisovania nedá sa žiť. Každým rokom chodievam do podporovacieho spolku a zjednávam sa na ďalší rok do služby ako honorárnik k bačovi. Honorárová vyhláška ministra financií priam akoby si vytýčila takýto cieľ: Naši spisovatelia by príliš spyšneli, keby sme ich nezjednávali každým rokom do služby a keby mali pred sebou na rok-dva chlebiček. Ale toto je iba podružná vec. Horšia vec je naša organizácia, pravdaže ideová, v svojej terajšej podobe. Naša ideová organizácia iba odsúhlasuje, prehlasuje, normalizuje a valcuje ľudí. Neraz ma už zmliaždila, prehlasovala, zosmiešnila, ba i za zradcu ľudu vyhlásila. Ustavične ma zraňuje, ustavične v nej – s akousi nevyhnutnosťou – i ja svojich druhov a priateľov zraňujem, odtrhám od práce, od ich vnútorného toku poézie, radosti a nadšenia.

Len sa vmyslite do môjho položenia: Ak svojho druhu, autora Železnej doliny, odhlasujem na štátne vyznačenie, ak ho odsúhlasím na význačné postavenie vedúceho sektora románovej spisby, uškodím jeho tvorbe i románovej produkcii. Ale ak mu poviem pravdu: Tvoja knižka napriek tvojmu talentu, napriek dôležitosti témy je v podstate papierová – otrávim ho, dokrvavím, urobím si z neho osobného nepriateľa. Jeho knižka je ešte čerstvučka ako novorode-

niatko, autor je do nej zamilovaný ako rodič. Inokedy, azda neskôr a azda inde, autor Železnej doliny bol by ochotnejší aspoň sa zamyslieť nad mojou mienkou: že jeho knižka, talentovaná, je postavená nie na zemi, ale na umelom lešení, že nemá pravdivých základov. Ale teraz? Nevyhnutne sa mu budem vidieť ako závistník a ostatným členom schvaľovacieho orgánu ako anarchista, ktorý rozvracia hladký priebeh orgánového rokovania. V najlepšom prípade ako nespratník, ako človek s poľutovaniahodnými osobitými názormi, ktoré si musia vypočuť, ohľaduplne a mlčky ponad ne prejsť, aby sme zbytočne nestrácali čas a sily.

Takáto motanica myšlienok rozvírila sa mi v hlave, keď som pomyslel na našu predporadu. Ale tu už zastalo pred domom zväzové auto. Ono a náš šofér obyčajne rozhodujú, či sa taký váhavec ako ja zúčastní a či nezúčastní na zasadaniach.

Takto som sa i ja dostal do pohybu. Šofér ma doviezol pred palác kultúry, kolosálny vežiak na dunajskom nábreží, presnú kópiu paláca v stoličnom meste. Je v ňom sústredené všetko. Pre tvorcu všetko najlepšie. Tvorca tu má, čo len pre seba a svoje pohodlie potrebuje: podzemné lokály, sprchy, kaviarne, kúpaliská, ihriská, siene tvorivého sústredenia, siene diktafónové, navrávacie, odpisovacie a odpočívacie, siene oddychové a diskusné. Tvorca, keď raz sem zapadne, musí vynaložiť priam nadľudské úsilie, ak chce vytiahnuť päty z tohto pohodlia. Tu organizátor každého sortimentu literárnej produkcie má svoj aparát: poskokov, teoretikov, štáb pisárov, poslov. Sú tu filmové ateliéry, archívne a zvečňovacie oddelenia. Je tu nápadové oddelenie a oddelenie realizačné. V centre budovy päťdesiatposchodového vežiaka, ktorý je

zároveň majákom, pyramidálne sa vrství správny aparát miestnej, okresnej, celoguberniálnej krajskej správy OKU-LOSTVOR s celoguberniálnym generálom všetkých zložiek kultúrnej, osvetovej a vôbec ideovej tvorby s Matajom na špičke aparátovej pyramídy – na samej špiči veže.

Okrem toho na terasách paláca má naša vrcholná organizácia príručné letišta pre potreby svojho rozletu a pohotovej práce s masami dole. V predvečer porád a predporád spúšťajú sa sem rovno z nebies vrtuľníky. Každú štvrtúhodinu sa spúšťa ako pavúk-pútnik nový a nový a ďalší vrtuľník a odváža tvorcov kultúry na porady do hlavného mesta. Všetky tieto vymoženosti sa stali prirodzenou súčasťou nášho dneška, veď náš obetavý ľud má nesmierny hlad po kultúre, jeho činitelia urobili všetko, aby tvorcovia mali čo najviac času na plodné diskusie.

Aj tentoraz v predvečer zasadania, na ktoré som rozumom a či životom doplatil, vyniesol ma vo zdviži úctivý prekádovaný zriadenec na výšku strešného letišťa. Tu ma už čakal vrtuľník, celý priezračný ako z celofánu, posledné slovo našej leteckej techniky, najvyspelejšej na svete. A čakal ma – pomyslite – demokraticky – nie iba dvojsedadlový vrtuľník, ale i milovaný činiteľ, celoguberniálny generál Mataj, ktorý by si bol veru zasluhoval na cestu primeranejšieho spoločníka, aspoň sám seba, ale zjavne chcel využiť i druhé sedadlo.

Priznám sa, že ma vždy pochyťáva akási nechut' krvopotne sa škriabať na výšku doby, keď ma tak ľahko a tak lichotivo vynesie do činiteľskej výšky štyridsiateho deviateho poschodia náš zriadenec. Výška, nech už akákoľvek, má takúto povznášajúcu moc. Mne to stačí, úplne mi stačí dať sa vyniesť

do takejto, na pomery našej provincie nebývanej výšky! Dunaj! Veľtok! Tento palác! Ktorý nám tvorcom daroval náš ľud. A popred nás, náš palác, plávajúce parníky všetkých veľmocí! To je sláva. Keď sa ocitnem tu na terasách, zaplaví ma taká spokojnosť, som dokonale uspokojený, sám sebou opojený. Viac sa mi ani nežiada. A teraz ešte vrtuľník, ktorým poletím. A ešte činiteľ, ktorý mi láskavo poklepe na plece a podá ruku. – Som v podstate parvenu, preto ma všetko tak opája, preto lietam, zúčastňujem sa na zasadaniach orgánov. Opája ma pocit moci! Cítim na sebe odlesk moci, a to ma povznáša. To ma opája, mňa, parvenu moci, hoci nevlastnej, hoci požičanej. – Rozlet ducha? Načo? Rozkoš z dosiahnutých výšok? Ošúchaná metafora! Lietam skutočne, na krídlach dokonalého vrtuľníka, v lichotivej spoločnosti činiteľa. Náš vrtuľníček, to je skvost. Útulný a priezračný. Rozhliadať sa môžem do širok-diaľok, hlbín aj výšok svojej vlasti vďaka technike, vďaka umu a pracovitosti svojho ľudu. Keď lietavam naším vrtuľníčkom, celú vlasť mám pod sebou ako na dlani. Ani prstom pohnúť, ani krôčka urobiť nemusím, všetko vidím, všetko počujem z aparátov, všetko dostávam – ekonomiku i filozofiu – v pilulkách, v extraktoch, ktoré mi naša zväzová organizácia denne posiela v brožúrkach, vydávaných pre vnútrozväzovú potrebu. Čo chcem? Harmóniu ducha, poriadok? Všetko beztak organizovane speje k harmónii a poriadku. Veď už náš palác kultúry stelesňuje túto harmóniu a poriadok, vyjadruje túžbu človeka budúcnosti, jedinú túžbu: zhromažďovať sa. Boleráz, ty blázon, smiešne a zaostalé je tvoje myslenie, keď sa individualisticky zhrýzaš a si z toho individualisticky nešťastný.

Všetko sa stalo, ako som očakával. – Akýsi démon mi pošepol, že i to je zaostalé, ak človek v tomto dokonale organizovanom poriadku voľačo očakáva. – Áno. Činiteľ, vyholený, svieži, vládne optimisticky mi podal ruku, poklepal ma po pleci, pokynul, že si mám sadnúť vedľa neho (hoci nebolo tu inde miesta). A ja celý uveličený zabľabocem:

– Teda poletíme spolu, súdruh Mataj?

A on na to:

– Súhlasím.

Preboha, on už súhlasí! Pomyslel som si, že by som mal radšej letieť nasledujúcim vrtuľníkom, ale nenašiel som zámienku, ako sa vytratiť z jeho omamujúcej spoločnosti. Na svoje nešťastie zostal som, sadol si k nemu. Súhlasil, on už len súhlasil, lebo duchom bol v hlavnom meste na porade, už sa úplne vžil do svojej súhlasnej úlohy.

A ja tiež. Už som nabehol, ani som sa nenazdal, do koľají schôdzového myslenia. Stala sa zo mňa schôdzujúca, diskutujúca existencia. Náš skvostný vrtuľníček, podo mnou oslňujúci Dunaj, mesto, slnce, podvečer, chrbát Karpát, ktorý tvorí takú krásnu slnečnú zátoku nášho mesta – to všetko razom prestalo, zhaslo. Razom som to všetko prestal vnímať. Iba som vedel, že to je, že to je pekné, ale som nevnímal, a tým menej sa z toho tešil. Sup abstrakcie, ako to povedal poľský básnik, ma pohltil. A pritom akýsi démon začal mi páliť mozog:

– Skús, či i ďalej bude súhlasíš?

Vo vreckách, ako člen orgánu, mal som knižky navrhované aparátom na štátne vyznačenie a masovú veľkodistribúciu. Vytiahnem jednu, poému Tristo percent šťastia.

– Jaj, keby básnik takto neprepínal! – poviem. – Šťastie vyjadrené nie v percentách, ale v dobrých veršoch, by nám stačilo. Ale takto? Prevda, súdruh Mataj, takto nikto ani jeho šťastiu ani jeho veršom neverí?

– Súhlasím, – počul som odpoveď.

Vytiahnem z iného vrecka román a vyslovím svoju mienku, on súhlasí. Vytiahnem divadelnú hru Zvon radosti, dôvodím, že je to veru puknutý zvon, odliaty do obecného kadluba. On zas len súhlasí. Nabúram zjazdové referáty, ktoré sme mali schvaľovať. Traja či štyria poverení referenti sa zhodujú v tom, že z posledného desaťročia našej slovnej produkcie nezostane nič. Aký je tu potom rozkvet? Mataj zasa len súhlasí. Prepánajána! Čo je!? Nech by sa radšej ja mýlil, nech sa mýlia referenti, ale desať rokov omylov je pridlhým obdobím.

Nie, naozaj ťažko nesúhlasíš sám so sebou, s vlastnými názormi, tvrdíš, nástojí Mataj.

– Zaráža ma, že i talentovaní spisovatelia, i spisovatelia bez talentu napísali diela, ktoré rovnako rozleptáva lož, konvencia, nepravda – nezáleží, ako pomenujeme naše spoločné omyly. – Vravím Matajovi, že v kultúrnej tvorbe sme premárnili veľa síl, veľa talentov, veľa prostriedkov. On súhlasí.

Na veľa súhlasenia, od ktorého mi bolo, akoby ma kyjom dotkali, odvážil som sa položiť otázku:

– Ale kto je za toto všetko zodpovedný?

– Čo! Ako to myslíš? – strhol sa Mataj.

– Nechcem váľať na nikoho zodpovednosť, ale...

– Vysomár sa konečne: kto je za toto všetko zodpovedný?

– U nás je všetko tak zorganizované a naša oblasť už ani

lepšie nemôže byť zorganizovaná, a jednako len... takýto výsledok. Keby som ja bol generálom, ktorý dával rozkazy: chlapi, dobyte túto kótu, a keby vyšlo najavo, že bolo treba dobývať inú kótu, ja by som...

– Vrav! Ty by si sa vzdal...?

– Áno. Ale najprv by som dáko zhrnul svoju skúsenosť, aby sme i ďalej toľko neplytvali časom, silami, ba dokonca životmi...

– A ty si myslíš, že ja som tým zlým generálom? – opýtal sa Mataj.

Hľadím naňho a vidím, ako sa mi mení pred očami, v Matajovej tvári sa čosi pohlo, zavialo na mňa čosi ľudského. Dosiaľ sa Mataj v nekonečných, vysilujúcich diskusiách tváril ako stanovisko, ako postoj, stranický postoj, vždy si čosi medzi nami zaznamenával, ale nikdy nepovedal svoju mienku. Skrýval sa za postoj činiteľa, mlčal, kým my sme sa ruvali, preli, hrýzli, súhlasil s podstatou našich omylov, ale zato všemohúco, neomylné pohyboval figúrkami.

Odpovedal som:

- [Naša tvorba je organizovaná podľa vzoru armády s menovaným generálom v čele, s menovanými kapitánmi v časopisoch a distribúcii. Generál by sa azda mal hlásiť k zodpovednosti, ale on sa k nej nikdy nepriznáva. – Poznámam, že by bolo nesprávne a nečestné váľať všetku zodpovednosť na generála. Ja len pokladám za pochybné organizovať úbohých pisateľov podľa vzoru armády.]

Mataj kyvká hlavou, rozmýšľa. Ja mu rozpoviem, čo som skúsil toť pred pár týždňami dole v teréne.

Pozvali si ma na besedu. A po besede, trochu neslanej, občania chceli si ma učiť a pozvali ma do krčmy. Hrkli sme si niekoľko ráz po poldeci a mladý tajomník MNV, figliarisko, zastrája sa čosi povedať, ústa si z jednej i druhej strany utiera rukávom, potom mi položí otázku, či to poznám, ako bolo ďalej so Števom Reptišom, hrdinom môjho románu. Celá krčma, vedenie družstva i obecné predstavenstvo do rehotu. Uprostred chlapisko ako rázga, vysohnatý, vytrča proti mne ručiská, vyhŕňa si rukávy, akoby ma išiel vyzvať za pasy. Jeho najviac rozobrala tajomníkova otázka. Dovtípil som sa, že všetci prítomní v ňom vidia Števa Reptiša. Tajomník MNV rozprával a pred celou krčmou predvádzal ďalšie osudy môjho hrdinu.

Vysokánsky chlapisko, počúvam, bol tiež veliteľom partizánskeho oddielu ako Števo Reptiš, staval tiež mosty ako on. Keď ich dostaval, stará lánka a únava ho položili na posteľ. Neuhádnete, akú postać si našiel hrdina. Verte alebo neverte, ale pravda je taká, že požiadal o miesto školníka. Smiešne? Naopak, vznešené! Tento Števo Reptiš tiež ťažko čítal, ťažko sa mu písalo, nuž chcel sa nadýchať vzdelanosti v školskej budove, chcel sa učiť. Občania, ani vlastná žena nevedeli pochopiť bláznovstvo hrdinu. Ale čo na tom záležalo? On vedel, čo chce. Z úcty i lásky riaditeľ školy i učitelia dávali mu tajne a nezištne hodiny. Hrdina bojov bol by poskladal skúšky, nenápadne sa prichystal na primeranejšie postavenie. Bol by... ale tak sa nestalo.

Do obce prišiel akýsi Figura. Ten to mal tiež jasné, čo chce: pôvodne sa chcel stať okrskovým veliteľom bezpeč-

nosti, potom ďalej a ďalej. Najbližší jeho cieľ bol: krajský veliteľ. Ten hneď pochopil čudnú vec, prečo Števo Reptiš, hrdina čias, pristal za školníka. Čarovným prútikom pošibal hrdinu, pošibal ľudí na okrese, pošibal ľudí na kraji: Ved' je to výsmech, aby hrdina našich čias, partizánsky veliteľ, bol školníkom! Zo školníka-hrdinu obratom ruky spravili vlasteneckého učiteľa. Kto ho ním spravil? Strana, vláda, robotnícka trieda? Čerta starého! Vlasteneckým učiteľom ho spravil Figura. Prečo? To sa čoskoro ukázalo. Aby Figura bol väčšou figúrou, aby postupoval v hodnosti z obce na okres a z okresu na kraj a potom až celkom hore, potreboval mať pod sebou mnoho figúrok. Narobil si ich postupne, najprv v obci, potom v okrese a napokon v kraji. Smelo, veľmi smelo dvíhal kádre, dvíhal masy.

Števo Reptiš, hoci zriadenec, bol ako partizánsky veliteľ a ako predseda strany v obci osobnosťou a ľudia ho mali radi. Ale v postavení vlasteneckého učiteľa? Obratom ruky sa stal iba figúrkou v rukách pána Figuru. Postać vlasteneckého učiteľa sa stala pre hrdinu klzkou. Keďže sa iba on stal vlasteneckým učiteľom, nevyhnutne sa ostatní učitelia cítili nevlasteneckí. Nuž a prečo by oni, nevlasteneckí učitelia, pomáhali jedinému vlasteneckému kolegovi? Prečo? Uzavreli sa pred ním.

Pán Figura šiel ďalej za svojimi plánmi, ktoré bolo práve ťažko rozoznať od plánov strany a vlády. Pán Figura potreboval čo najrýchlejšie v záujme svojho ďalšieho postupu združstevniť celú obec, celý okres, ba celý kraj. Figura si vymyslel veľkolepý plán. Hrdina, ktorý sa stal nenazdajky z hrdinu Figurovou figúrkou, začal so všetkým súhlasiť.

→ súhlas
→ figúrka
→ postoj

28

- o tom, ako sa olo-
mení, keď ho opo-
sievajú

Zdalo sa, že súhlasí v mene svojho svätosvätého presvedčenia, v mene vyššieho záujmu, v mene veľkých ideálov, a ono sa ukázalo, že so všetkým súhlasil v mene svojho nového, lichotivého postavenia vlasteneckého učiteľa.

A výsledok čarodejného pôsobenia? Pán Figura sa stal krajským činiteľom. A hrdina? Šašom. Celá obec „dobrovoľne“ pristala do družstva, ale tiež dobrovoľne prestala v družstve pracovať.

A teraz? Trpké veci preboleli. Teraz sa celá krčma smeje, ako ich do družstva naháňali a ako sa dali naháňať. Tajomník MNV rozpráva o tých časoch, aká to bola fraška: Na celé jednotné roľnícke družstvo robil iba kanec. Predstavitelia družstva i obce deň čo deň vysedávali v krčme. Keď kto z občanov viedol svoju súkromnú svinku k obecnému kancovi, ohlásil sa v krčme, pýtal si dovolenie:

– Slávne predstavenstvo, dovoľíte mi pripustiť?

– Akože, dovoľíme. Len zaplať. – Jedno pripustenie súkromnej svinky k obecnému kancovi stálo – dva razy po poldeci celému obecnému i družstevnému predstavenstvu.

Vtedy, pred pár rokmi, hrdina partizánskych bojov a socialistickej výstavby mal tisíc dôvodov piť, piť hoci na útraty obecného kanca. Odvtedy sa všeličo zmenilo, všeličo prebolelo, povie tajomník MNV.

Števo Reptiš nevie mi z umu zísť, rozprávam o ňom Mátajovi, musím sa s ním neustále porovnávať. Deň som strávil v jeho rodine a pomáhal som mu siať jačmeň. Števo Reptiš zas robí, čo robieval od mlada. Je vedúci poľnej pracovnej skupiny a je spokojný so svojou prácou i so svojim postavením v obci, v živote. Bol školníkom, vlasteneckým

29

učiteľom, začas i tajomníkom MNV. Konečne našiel svoje miesto, on, od detstva poľnohospodársky robotník. Nie, ani najväčším chytrákom sa nepodarí opravdivého človeka udržať v postavení figúrky. Ale keď seba porovnávam s opravdivým človekom (Stevom Reptišom), obávam sa a musím povedať, že ja, spisovateľ Boleráz, som ešte stále figúrkou.

– Súhlasím, – prisvedčil mi Mataj.

– Len uváž, súdruh Mataj, kto je tu figúrka...?

– Súhlasím.

Figúrka je človek, ktorý v mene svojho presvedčenia súhlasí s tým, že ho povyšujú na miesto, na ktoré nestačí. Figúrka je úloha, ktorú človek hrá, ktorú iba hrá, zle hrá. Figúrka je úloha, v ktorej človek hrá, že za nič nemôže, že tamhore vyššie sú činitelia, ktorí za neho myslia, rečia, plánujú, za neho rozhodujú, za neho nesú zodpovednosť.

– Správne, veľmi správne, súhlasím...

– Súdruh činiteľ, veď ma nechaj dopovedať... [Figúrka kedysi veril v mene svojho presvedčenia, teraz už ani neverí. Figúrka teraz je šarža, figúrka je teraz chytrák, figúrka je maska subordinovaného chytráka alebo karieristu, figúrka je teraz výplodom pokrytectva našich čias...]

– Súhlasím.

Figúrka si môže osobne myslieť, že je takto čestný človek, ktorý sa len obratom, celkovou zmenou dostal kdesi vedľa...

– Súhlasím.

Figúrka je Švejksocializmu. Figúrka je beštia, figúrka je nebezpečný človek, triedny nepriateľ...

– Súhlasím.

– Nesúhlas, prosím, pokús sa nesúhlasiť, nechaj ma dohovoriť...

– Súhlasím, dohovor.

– Figúrka som ja, figúrkou sa stal...

– Súhlasím.

Mataj, svätosväte presvedčený, že ide iba o mňa, najmä o mňa Boleráza, a najviac ak o niekoľkých spisovateľov, nadšene so mnou súhlasil, ba môžem povedať, dostal sa do stavu vášnivého súhlasenia v presvedčení, že ide iba o mňa.

Ja dokladám ako flagelant, prečo a ako som sa stal oportunistom, posluhovačom, poskokom, človekom, ktorý sa zriekol vlastného vkusu, názorov, vlastnej tváre. On, činiteľ, čím ďalej, tým horlivejšie so mnou súhlasí. Nepobadal, že sa dal zviest' na šikmú plochu súhlasu. Ak pripustil jedno, musel so mnou ďalej nezadržateľne, gravitačne súhlasiť.

– Ako vieš, súdruh Mataj, – pokračujem, – bol som aj novinárom. Videl som, ako po vojne naši občania holými rukami dvíhali túto krajinu z rumovísk. Môžem ti povedať, v našej krajine takmer nebolo stavby, ktorú by som nesledoval, ako rastie. Toto obdobie je a zostane slávou môjho života. Ale postupne som badal, stával som sa svedkom obratu, videl som, ako sa ľudia v mene svojho presvedčenia sami znásilňujú, ako sa v mene ich presvedčenia v obrovských rozmeroch organizuje násilie, ako sa hrozbami a úskokmi naháňajú robotníci do funkcií, roľníci do družstiev. Neobviňujem nikoho, ale hľadám koreň, východiskový, počiatkový bod svojich omylov, chvíľu, miesto, kde a kedy som sa vychýlil, kedy som sa dostal na slepú koľaj, totiž kedy a ako som zaujal, osvojil si postoj nezlučiteľný s postojom čestného

občana, socialistického spisovateľa, postoj štátnický, politický, chytrácky, kortešský.

Bol som pri tom, ako roľníka naháňali do družstva. Hrozili mu, že mu naparia pokutu za to, že mu našli na moruši pavučinu. Ak nevstúpi do družstva, znemožnia ho. Bol som pri tom, no neozval som sa vtedy ani potom verejne na jeho

obranu, na obranu proti zjavnému násiliu. Prečo? Stratil som súdnosť alebo ľudský cit? Či som bol zbabelcom? Bol som iba presvedčený, že roľníka ešte stále dobre vieme, keď ho nepresvedčeného a násilu privádzame do družstva? Vtedy sa takáto forma presvedčania nazývala „energickejšie priviesť našich roľníkov k rozhodnutiu“. Súhlasil som vtedy s násilím v mene dobrého cieľa, v mene presvedčenia. Vtedy kedysi nebadane som si osvojil tento falošný „štátnický“ postoj. Písal som? Písal. Náruživo som maľoval skutočnosť? Klamal som? Klamal – tak treba povedať. Akýže tu schematizmus!

Nepravda, zásterka nepravdy, vyplývajúca z nášho už od základov pomýleného postoja. Futbalista, ako sa hovorí, môže klamať telom a taký štátny spisovateľ postojom, ako fotograf môže klamať vedome nesprávne nastavenou kamerou. A spisovateľ klamal nie iba telom, postojom, ale i tým, že mlčal, i tým, že písal o inom, než mal, než sa mu žiadalo. Klamal z presvedčenia, klamal v mene ušľachtileho cieľa, svoj talent premrhával v márnom úsilí, aby sa nepravda nedala rozoznať od pravdy, aby sa čo najviac na ňu ponášala.

Pred verejnosťou nerado sa mi uznávalo – uzavieram svoju skúsenosť – ale sám pred sebou a teraz i pred tebou, súdruh Mataj, musím uznať, že koreň všetkých našich omylov väzí

v tom, že i na tomto poli dáky pán Figura narobil z nás presilu figúrok.

Za nových, za akýchsi umelých podmienok náš spisovateľ iba súhlasil, nazdával sa, bol presvedčený, že nič iného si ani nemôže počať ako súhlasiť. – Mimochodom, veď je i s čím súhlasiť. – Pokiaľ ide o mňa, neviem si inšie pomyslieť, len že som sa stal nenazdajky, nevedomky figúrkou v rukách dákeho inštitucionálneho, mocenského, chytráckeho pána Figuru. Čo myslíš, súdruh Mataj? Vidím, že horlivo so mnou súhlasíš. Som, teda som figúrkou, nemýl sa... Či je kto figúrkou a či nie je, to nie je otázkou schopností a talentu. Čosi iné mám na mysli. Súdruh Mataj, ty si teraz naša rezortná hlava, nože o tom so mnou porozmýšľaj. Chcem túto otázku nadhodiť na našom zajtrajšom zasadaní. Lebo v týchto rokoch, páni Figurovia, narobili ste strašné množstvo figúrok, figúrok predsedov, figúrok robotníckych riaditeľov, figúrok funkcionárov. V mene disciplíny, v mene rýchlejšej cesty k socializmu karieristi a chytráci naháňali ľudí nie iba do družstiev, ale i na miesta, do položenia, postojov, kde sa dá nimi posunovať ako figúrkami na šachovnici.

Činitel Mataj zapískol, tak ho prekvapili moje slová.

– No ale čujme, čujme, ako to, prečo sa vlastne cítiš figúrkou? – spýtal sa chlácholivo.

– Prečo? Povedal som ti, ako pán Figura spravil zo statočného partizána-robotníka vlasteneckého učiteľa, za daných okolností urobil z neho figúrku. Mne sa však zdá, že i so mnou sa také čosi stalo. Povýšili ma... za štátneho spisovateľa. Nenazdajky som si osvojil neprirodzený a falošný postoj.

Vieš, súdruh Mataj, ja neverím, že možno napísať veľkú drámu, veľké romány, že možno spievať inšpirované a inšpirujúce poémy, keď človek zaujme takýto postoj, ktorý nazývam – iste nepresne – postojom štátneho spisovateľa. Tento postoj je zo všetkých postojov najoportunistickejší, najkonvenčnejší. Taký postoj nedovoľuje rozlet myšlienke, taký postoj i z najväčšieho talentu robí byrokrata, bojazlivého, opatrného, prízemného byrokrata... Všetci vieme, že spisovateľ, ktorý si osvojil vedomky či nevedomky takýto postoj, má nesprávny postoj i k štátu, nášmu štátu, ktorý bránime a kedykoľvek budeme brániť aj s nasadením života. Nevidí v ňom iba nevyhnutnosť, iba nástroj na potlačovanie skutočných nepriateľov. Ale idealizuje ho, zvečňuje. Nebudem ti tu teraz rozvíjať teórie o štáte, hoci je to podstatná vec. Teraz ma trápi, sužuje najviac táto vec: figúrky... Kde sa tu nabralo toľko figúrok?

Postoj, v ktorom Mataj vždy zamrzol, keď vystupoval verejne, medzi rečou pomaly sa roztopil. Hovorili sme družne, necítil som, nevedel som si, že vlastne hovorím s princípom, činiteľom, postojom. Až do hlavného mesta rozprával som mu o veciach, ktoré ma trápia, a on sa ma s účasťou spytoval na jedno-druhé. Zaujímal ho, zjavne bez pretvárinky a protektorstva, čo si myslím.

A tak sme ani nepobadali, že sme preleteli vzdialenosti, zakrúžili nad hlavným mestom. Náš skvelý vrtuľníček sa zase spustil na terasu stoličného paláca kultúry. Mataj mi srdečne stisol ruku v oboch rukách, akoby sa chcel so mnou rozlúčiť, ale sa nerozlúčil. Spomenul si, že ho nevolajú povinnosti zúčastniť sa na zasadaniach a že má zasadať iba so mnou.

Nemal teda príčinu lúčiť sa takto, slávnostne mi stísať ruku. On ma chcel len uistiť, že som statočný komunista, statočný človek. Pošuškal mi do ucha – boli sme už na verejnej terase – povedal:

– Súhlasím s tebou, úplne s tebou súhlasím. Súhlasím najmä s tým, že sa v týchto rokoch vynorilo strašne mnoho figúrok.

A ďalej sme šli spolu, spolu sme sa spustili výťahom o niekoľko poschodí nižšie, spolu sme išli chodbou. A mňa len omínila – predstavte si – taká hlúpa otázka, prečo mi Mataj na terase tak dôverne do ucha šušká svoj súhlas. Somár sprostý, neprišiel som hneď na to.

Len na zajtrajšom zasadaní som pochopil jeho správanie: Jeho súhlas bol iba súkromným súhlasom. Verejne neplatil, platil len zoči-voči, keď nás nikto nepočúval. A preto na terase, ktorá mohla byť miestom verejným, hoci nás nikto nepočúval, už mi len do ucha šuškal svoj súhlas. Ja blázon nosil som ho, ten jeho súhlas, hoci len v uchu, v jednom uchu ako balzam, ktorý sa čoskoro zmenil v prudký jed.

Po prilete zložil som sa v izbici vežového paláca kultúry. Čo teraz? Stratil som spoludiskutéra. Nech som robil, čo som robil, nevedel som, čo si počať do zajtrajšieho zasadania orgánu. Keď nediskutujem, trýznim sa, chorím, mriem. Musím vám povedať, že sa stal zo mňa maniak, maniak táravý, diskusný, hútavý, maniak zovšecbecňujúci, maniak zásadový, zjazdový. Odkedy mi mozog začal aplikovať citáty, tézy tých druhých, odkedy začal fungovať nezávisle na svojom majiteľovi, akože na mne, nezávisle na skutočnosti, vie ho zaujať nie človek, ľudia, príroda, ale iba diskusia. Ani

príroda s vtáčkami a zeleňou, ani pôvab žien nevedia naň zabrať, nie. Spím či nespím, jedno cítim, potrebujem nie ženu, nie priateľa, ale vášnivého, plamenného diskutéra. Len vtedy mám pocit, že naplno žijem, keď on mne a ja jemu, keď si navzájom ujedáme, pijeme mozog.

Eudia, čo ma poznajú, uhádnu hneď, čo som spravil, koho hľadal, keď som sa zložil v palácovej izbiči. Vybral som sa hľadať spoludiskutéra, zamieril som rovno do klubu.

Ach, moji milí, drahí súčasníci, priatelia, známi, spoludiskutéri, tu ste! Aký som rád, že vás tu mám, vydýchol som si s pocitom blaženosti, keď som ich našiel všetkých do jedného v palácovom klube. Pohľadom som každého poláskal.

My súčasníci mali by sme sa nazývať dôverníkmi: všetci sa strašne poznáme, trojnásobne, stonásobne, z každodenných diskusií, z poézie, karát, klebiet, rečí, z plánov, z toho, čo sa nám žiada, i z toho, ako sme sa jeden druhému prejedli. Dôverne sa poznáme, poznáme sa predovšetkým podľa slabostí a zo slabostí. Ako sa zdá, vzájomná slabosť nás viaže k sebe putom najmocnejším. Na svoju slabosť natoľko sme sa navzájom upriamili, natoľko si ju obľúbili, natoľko zveličili, že najmä slabosť svojich súčasníkov, dôverníkov, spoludiskutérov chápeme, áno, vášnivo milujeme. Musím vysloviť svoj poznatok ako zásadu a kľúč k srdciam svojich súčasníkov: Len ten, kto ukazuje svoju diskusnú vášeň, svoju slabosť súčasníkom, môže si získať ich lásku, uznanie, len jeho môžu zbožňovať, vynášať ako svoj vzor.

Keď som vstúpil do klubu, moji drahí súčasníci, členovia orgánu, zatvárali sa znechutene, zúfalo, sklamane: Zas budem diskutovať do omrzenia, vysilenia, osprostenia. Ale to sa len

tak tvárili, veď nikde inde len na diskusnom poli mohli uplatniť svoje osobnosti a svoje názory.

Zo zúfalstva i potešenia, že sme zasa spolu, začali sme popíjať. Zaostalý moralizátor by povedal – vlastenca by zaboľelo – že naši básnici oddávajú sa až príliš pijatike. Ale povedať iba toľko, že popíjajú, je veľmi málo, je skoro ako nič. Piť pili, odjakživa sa opíjali najmä chabé, ľahko zraniteľné nátury. I keď si nechceme vykladať slabosti ako heroizmus svojich súčasníkov, môžeme povedať, že sa heroicky spíjajú práve preto, že najušľachtilejší z nich svoju najväčšiu slabosť pociťujú pred majestátnou pravdou nášho života. Pred ňou sa cítia najslabší. Čím menej hovoria pravdu verejne, tým vášnivejšie prepukajú pravdivosťou medzi sebou pri víne. Zdá sa, že verejná lož pobáda k súkromnej pravdivosti. Až príliš často používajú zbrane slabých, pokrytectvo, lož a pretváрку, a potom – pijú z potreby aspoň občas vraviť pravdu.

Keď som prišiel do klubu, začal som nahlas rozmýšľať o tom, s čím som sa zdôveril cestou do hlavného mesta činiteľovi Matajovi. A všetci moji súčasníci náruživito začali so mnou súhlasiť. Súhlasili sme navzájom, lebo nikto z nás sa nevynášal, nikto z nás si nerožil nárok na prvenstvo, že prvý vyslovuje, čo si už dávno myslia a cítia ostatní občania.

Autor poémy Tristo percent štastia klame, dramatik zjednodušuje a románopisec vytvára umelé konštrukcie. Odpornou pýchou páchne náročivosť spisovateľa, ktorý si osobuje úlohu projektanta vzorných duší. Stačilo by, keby spisovateľ bol znalcom ľudských duší, keby spisovatelia boli orgánom verejnej kontroly alebo – ako sa vyjadrovali naši otcovia – keby boli svedomím ľudu, obrancami jeho zá-

ujmov, alebo aspoň keby boli sami sebou: naplno ľuďmi nášho veku, ktorí prežili dve svetové vojny a nevzdávajú sa nádeje, že zabránia ďalšej vojne.

Prietrž vzájomného súhlasu medzi nami, ktorí ináč takto medzi sebou neradi súhlasíme, môžeme si vysvetliť iba prítomnosťou činiteľa Mataja.

Hneď po mne prišiel medzi nás do klubu. Poobzeral sa a prisadol si rovno k môjmu stolu. Na pozdrav sme mu všetci zrukli, zapískli. Mataj sa len usmieval, porozumel. Považovali sme ho za svojho, preto sme ho pozdravili takýmto svojským pozdravom. A pustili sme sa do neho ako sršne, žartom sme ho podpichovali, ale aj vážne pichali. Stal sa terčom našej zlomyseľnosti, ale neprotivil sa, keď sme sa naňho zosypali, akoby iba on bol príčinou našich omylov a všetkého príkoria. Popripomínali sme mu všetko, čo nám len zišlo na um. Že prehodnocoval polstoročie literatúry, že vzal na milosť iba niekoľko málo básnikov. Že v prejavoch ukazoval nám ako veľké vzory diela, ktoré za nič nestáli. Vylievali sme si naňho zlosť ako na seba. Mataj sa len usmieval.

– Chlapci, len si vravte, len si vravte a vyvravte sa. Viem, že ma nemáte radi, ale ja vás mám rád, – povedal a potom tým ochotnejšie súhlasil. I so mnou súhlasil, to musím povedať.

Len letmo som sa vám zmienil o tom, že Valizlosť Mataj je môj súčasník, môj priateľ-nepriateľ. Ale kdeže sa máte podieť pred súčasníkom? Dovoľte mi aspoň teraz po smrti, keď sa mi mozog rozstrekol po stene vrtuľníka, porozmýšľať o tom, čo je to súčasník. Súčasník je váš dôverník, pozná vás ako seba, ako vlastnú ženu, ktorá vám býva neverná raz najlepšou a raz najhoršou stránkou svojej bytosti. So súčasníkom ste zviazaní

putom verejného tajomstva. Súčasník sa dotýka každého vášho i naj dôvernejšieho pomyslenia ako vaša sprisahaná manželka. Nič pred ním neutajíte, i keby ste chceli utajovať, stáva sa súčasťou vašej osobnosti nie z osobnej náklonnosti, priateľstva alebo nepriateľstva, ale z titulu epochy.

Ale aby som vám to ozrejmil, dovoľte mi osvetliť koreň nášho súhlasu, koreň našej lásky neláskavej.

Z úprimného srdca, hlbokého presvedčenia napísal som nadšenú knižku: Táto epocha. Z úprimného srdca, tak ako som ju napísal, venoval som ju ako dar strane z príležitosti zjazdu. Tu môj súčasník Valizlosť Mataj, náš ideový vedúci, poverený organizovať tvorbu, rozumie sa novú tvorbu novej epochy, z čista jasna zorganizoval nado mnou a ešte nad niekoľkými mojimi priateľmi ohromujúci súd a verejnú popravu. Prečo? Neviem. Ale dosiaľ to nevie a nechápe ani on. Mataj proste vzal, poprečitoval všetky knižky, čo som napísal, prekádral ich ako policajt, vychádzajúc z vlastného a či uloženého podozrenia voči mne – toho sa už nikdy nedopátram. Pohotove, s dôverným poznaním, ktoré si nárokuje mať o vás iba súčasník, mi nezvratne dokázal, že môj dar strane nie je darom, ale výsmechom, úprimnosť je rafinovanou pretvárkou, ďaleko namiereným nepriateľským úmyslom. A všetci moji druhovia z ideovej organizácie dokazovali, každý svojím spôsobom, jednohlasný ortiel vy-niesli nado mnou a nad niekoľkými mojimi priateľmi, že je to skutočne tak: Sme zradcovia.

A ja ako očarovaný, omámený, zhypnotizovaný a neviem ešte aký, som sa nebránil. A nielen to. Uznal som všetko. Ba presvedčil som seba i svojich druhov, že naozaj som zradcom

a nepriateľom ľudu. Objektívne musel som o sebe predpokladať, že môj mozog, ktorý sa teraz rozprskol po stenách nášho zväzového vrtuľníčka, je evidentne výplodom temnej, zavrnutiahodnej minulosti. Preto nemôže nič iné vymyslieť ako chaos. Keďže ma všetci moji druhovia a priatelia jednohlasne odsudzujú, tvrdia a dokazujú jedno a to isté, musím byť nepriateľom. Čo som ja proti nim všetkým dohromady? Nič. Celkom nič. Ani len toľko nie ako prášok. Pravda je pravda. Pravda je raz a navždy za našu vec. A raz? Pravda nemôže byť nikdy proti nej, proti našej pravde spoločnej, jedine pokrokovej. Nech si myslím, čo si myslím, nech sa vyjadrujem, ako najúprimnejšie viem, nemôžem mať predsa pravdu proti všetkým ostatným priateľom dohromady. Nie. Keby som to mal, mohol predpokladať, naozaj by som bol neznesiteľným individualistom, prišiel by som o rozum. Nie, to je vonkoncom nemožné mať pravdu, hoci iba malú, čiastočnú, osobnú, proti všetkým priateľom a druhom dohromady, ktorí vás zachraňujú, nepochybne vám dobre chcú. Proti autorite, proti jej jednote, proti jej akcieschopnosti nemôže mať nikto pravdu. Trvať na tom, že ja, taká a taká osôbka, výplod temnej minulosti, mám pravdu proti – to je zjavným dôkazom rozštiepenia osobnosti, nepochybným začiatkom rozkladu a šialenstva. To som pripustiť nechcel a nemohol. Napadnutý v základoch občianskej, ale i ľudskej, človečej existencie, radšej som pristal na to, že naozaj som zradcom a nepriateľom ľudu, než prísť o rozum, jediný, vpravde božský nástroj, ktorým sa človek bráni proti príšerám. Na tej verejne zorganizovanej poprave mal som nie tým ostatným okolo seba, ale seba dokázať a presvedčiť sa, že to chápem,

stojím nad tým, sám nad sebou. Mataj, moji priatelia a druhovia zrazili ma do takej bezodnej priepasti zradcovstva, že som sa sám pred sebou i v očiach zvierajúceho kruhu priateľov a druhov mohol povzniesť iba jedinou schopnosťou a hodnotou, ktorá sa mi mimovoľne ešte priznávala, a to schopnosťou neosobne chápať svoj osobný prípad zradcovstva. Predsa len, pri všetkej pokore a či zbabelosti, musím povedať, že čosi podstatné som hneď vytušil, vynašiel sa, a nie nad ostatných, to iste nie, ale nad seba sa povzniesol pochopením vlastného położenia. Priatelia, druhovia moji, vy tvrdíte, že ma poznáte, ale ja vám dokážem, ale ja vám dokážem – pri všetkej skromnosti – že sa poznám trochu lepšie. Čo tvrdí o mne náš ideový vedúci Mataj, čo mi dokazujete vy ostatní, to je nič. Teraz mňa počúvajte. Kto dokáže obviniť ma zo strašnejších vecí ako ja sám? Prekonal som ich a seba, nakydal som na seba toľko, ba viac hany, než na mňa mohli nakydať všetci dohromady. Slovom, uznal som, nad akúkoľvek pochybnosť nepochybne dokázal, napriek svojmu subjektívnemu presvedčeniu, svoje objektívne zradcovstvo.

Nechcem súdiť svojho súčasníka Valizlosťa Mataja, prečo, z akých pohnútok kydal na mňa toľkú hanu. Ale čoskoro sám pobadal, že som ho porazil. Porazil som ho nevedomky tým, že som s ním súhlasil, uznal všetko, nie naoko, ale z presvedčenia, že nie ja, ale môj priateľ-nepriateľ Valizlosť Mataj má pravdu. Uštedril mi úder, vynesúc nado mnou svoj ortieľ, a ja ako zápasník prilepil som sa mu na telo: Dobre, maj si pravdu – pravdu za cenu môjho života. A ja zase za cenu svojej porážky, strašnej porážky, akú som nikdy predtým

neutrpel, získal som veľké poznanie: Ty si iba chytrák, nevidane chytrý chytrák, porazil si ma iba tak, že si zneužil autoritu strany i dôveru mojich druhov, iba tým, že si nás zaskočil. Nepochybne som zvíťazil ja, a nie on. Odvtedy Valizlosť Mataj len máta, chce sa so mnou, svojim súčasníkom, dorozumieť. Hanbí sa pred mnou. On sa tvári pred mnou a ja sa tvárim pred ním. Prečo sa obaja tvárimo? Chceme si pomôcť, ja i on sa pečieme navzájom na pahrebe žeravého uhlia ako v antickom mýte, on chce, aby som ja, ja zas, aby on vyšiel z tohto smrteľného zápasu ako nesmrteľný hrdina. Slovom chceme, on odo mňa a ja od neho, maličkosť, iba to, aby sme zmenili svoju prirodzenosť. A v mene tých svätých pohnútok – aspoň sa tak tvárimo – mučíme sa zanietene, sväto, kruto. Robíme si navzájom ústupky voči svojim slabostiam, uznávame svoje slabosti, no uznať svoje prednosti, svoju snahu zľudštiť dáko tento vek, to ani za svet uznať nedokážeme, nevieme, nechceme, nemôžeme. Nech robíme, čo robíme, dohodnúť sa nevieme, čo je v nás dobrého, čo pokrokového. Mocní majú najpokrokovejšie zbrane sveta, dobývajú víťazstvá, vo vlastných rukách držia rozhodujúce prostriedky, nepodplácajú božstvá, neuchádzajú sa o ich priazeň. Iba slabí, to iba slabí sú zaostalí, dovoľávajú sa božstiev, ktoré mocní zrušili, keď nie božstiev, aspoň božích mlynov, aspoň histórie, poslednej inštancie, ktorá raz spravodlivo rozsúdi všetkých rovnako. Nech nás súdi história, ona bude k nám láskavejšia, spravodlivejšia, než sme my boli k sebe navzájom. To je pochopiteľné, ale tiež pochopiteľne márne volanie: Nijaká spravodlivosť povýšená nad bojujúce strany neexistuje.

Nuž preto, keď mám úprimne povedať, Mataj má predomnou citlivé svedomie. A ja zasa pred ním. Z rôznych príčin. Preto prepukáva medzi nami z času na čas nezadržateľná úprimnosť. Čím hlbšie rozumieme jeden druhého, tým menej sa vládžeme od seba odtrhnúť. Hrdinsky sa hrdúsime, ale chvíle úprimnosti medzi nami sú nám vzácne.

Keď sa Mataj cíti uťahovaný nekonečným schôdzkovaním a márnymi diskusiami, ktoré sa preťahujú hlboko do noci, keď sa rozčítí, keď ho priateľ zaskočí, skruší ho matkina smrť, Mataj príde, vezme ma pod pazuchu, dôverne ma pozve: Bartolomej, Bartoš môj, poď sa prejsť. Ideme. Chodíme. A môj Mataj mi rozpovie, zdôverí sa mi zo všetkých strastí, z útrap rozumu. Vše sa nám stane, že zapadneme pod viechu alebo do neznámej krčmy. Tu môj Mataj s veľkolepou náruživosťou začne recitovať prekliatych básnikov, pred ktorými verejne vystríha. Tu môj Mataj preukáže obdivuhodnú schopnosť vciťovať sa i do nadrealistov, páči sa mu, že sa dali fotografovať s nahou ženou, uznáva ich odvahu, že manifestovali proti pápežovi alebo oficiálnemu katolíckemu básnikovi, ktorý ako veľvyslanec obchodoval so slaninou. Rozumie, on široko chápe druhých, ale len na základe svojej slabosti alebo pokrytectva. Poznávame sa v týchto rozhovoroch a cítime sa na výške doby. Nadobúdame takto spolu presvedčenie, že naše povedomie tvoria vrcholné zjavy kultúry, pripomíname si, kde až doletel, domyslel, docítil sa génus ľudstva. A z tej výšky sa rozhliadneme po dnešnom položení človeka vo svete.

Slovom, rozumieme si, keď hovoríme spolu – súkromne, bezvýznamne, ako rovný s rovným na rovnakej úrovni.

Ale len čo Mataj vystúpi vyššie nado mňa, za predsednícky stôl alebo na tribúnu zjazdu alebo konferencie, v tej chvíli sa náš pomer poruší, Mataj sa zvrtné ako na neviditeľnom čapíku, zmeravie v nepochopiteľnom postoji.

Mataj vyjde z danej tézy, z tézy, ktorú mu dáva zakaždým ktosi iný a zakaždým inú. Mataj ju, danú tézu, talentovane pochopí, zásadovo, bezohľadne rozvinie a domyslí. Tým nechcem povedať, že Mataj je taký a taký, bezohľadný alebo neúctostný, on je len neúchylný logik, talentovaný, azda dokonca geniálny mysliteľ danej tézy. Zo skromnosti a či z poslušnosti neskúma správnosť danej tézy, preto ho ani neprekvapuje, dokonca nezaujíma záver jeho myslenia, jeho skvelých vystúpení, že každý raz rovnako nezvratne prichádza k iným a iným požiadavkám na nás úbohých súčasníkov. Mataj, vychádzajúc z danej tézy, opierajúc sa o dôverné poznanie všetkých vašich schopností, ale najmä – to musím povedať – všetkých vašich slabostí, vyvráti akoby nič i z koreňov, vyvráti alebo do nebies vynesie celú vašu prácu podľa toho, na akú práve *točku zrenia* sa postavil, v súlade s *točkou*, ktorá sa preto tak nazýva, že sa na nej dá stočiť raz tak a raz opačne ako na točnom čape. Zaujímať postoj a točiť sa na ňom, to si osvojil ako podmienený reflex. Mataj je zásadový, nezmieriteľný, iba pokým stojí na verejnom fóre, na tlačovej alebo drevenej tribúne.

Len čo zostúpi, je inakší. Je to dobrý, bez naivity citlivý a inteligentný človek. Čo sa s ním robí, pýtate sa? Tento vek dal mu okúsiť poznanie, aké mu nemohol dať nijaký vek a nijaké iné zriadenie ako naše. Tomuto človeku s jemnou skepsou filozofa, so senzibilitou básnika – trochu vyprah-

lou – náš režim dal okúsiť z poznania, čo je to moc v oblasti myslenia. Poznaním moci čosi sa v ňom prebudilo, Mataj sa mocou uvedomil ako Eva jablkom.

Len si predstavte, že ktosi má moc, a preto priam neomylné môže zväziť vaše dielo, koľko je v ňom talentu, koľko umenia, poézie alebo nakoľko je užitočné a nakoľko škodlivé, zo dňa na deň môže vás povýšiť na génia našej doby alebo zatradiť ako záškodníka. Môže, čo chce: Mataja si z nás nikto nevolil za ideového vedúceho. Zvolili nám ho iní. Mataj má a môže prakticky použiť všetky prostriedky, ktoré má štát poruke v tej oblasti. Mataj pridružuje v neobmedzenej dôvere všetko: papier, spoločenské uznanie, blahobyť i slávu. Mataj vás môže nafúknuť do veľkosti nesmrteľného génia alebo prepichnúť ako balónik, povýšiť na baníka alebo čističa kanálov. O iných odboroch ľudskej činnosti nehovorím, ale v našej oblasti intelektuálnej činnosti, ktorá sa podľa daných ukazovateľov dá veľmi ťažko kontrolovať, aj keby sa kto o to pokúšal, Mataj prakticky môže, čo chce. Mataj zahryzol, okúsil z jablka moci, poznal ako nikto druhý z nás, čo znamená mať moc v oblasti myslenia. O tom by nám mohol povedať najviac sám, keby teraz po smrti mohol. Zaživa z prirodzenej potreby zdôveriť sa neraz chcel, pokúšal sa. Nikto by mu nebol vtedy úveril, aj keby bol stihol povedať, čo si myslí, ale nezdôveril sa nikomu naplno z obavy, vlastnej skepsy voči sebe: Prečo práve mne, Matajovi, dostala sa takáto moc rozhodovať, kto bude národným géniom a kto zatratencom? Ak je možná takáto absurdná náhodnosť v danom stave spoločenskej kontroly, potom je možné všetko. Mataj, v jadre romantik, nechcel sa sám úprimnosťou

ešte viac rozvracať, než bol dosiaľ rozvrátený. Mne Bolerázovi, ako ostatným mojím druhom, príležitostne všeličo naznačoval, ale v podstate o príčinách svojej podvojnosti čušal. Nenachodil v sebe dosť odvahy vyjadriť sa naplno.

A tak i tentoraz z výšky rozhlasovej tribúny Mataj ma drví, podpätkom pátosu svojho vystúpenia zadupáva do blata zahŕňajúceho individualizmu. Napokon zostupuje z tribúny, vysilený zásadovým násilím, ktoré práve spáchal na mne a mojich priateľoch. Sám sebou znechutený, zostupujúc z tribúny, pohľadom kohosi hľadá. Nevravím, že práve mňa. Vravím len, že sa potešil, keď sa stretol s mojím pohľadom. To bezpečne viem. A preto i keby som si chcel ujasniť alebo len zjednodušiť svoj ľudský údel nenávisťou, nedokážem to. Nemôžem v sebe poprieť sympatie k Matajovi, hoci viem, že takéto sympatie musia byť každému nevýslovným bremenom. Zostupujúc z verejného fóra, Mataj si ma nájde pohľadom, vedený neviem akou potrebou, a pristupuje ku mne človek v inej podobe a pýta sa ma, strichne na moju mienku: No, ako som to povedal? Tu mu zasa veľmi záleží na mne osobne, na jedinom spomedzi všetkých. Lebo Mataj, ani keby chcel, nemôže stratiť pri všetkej zásadovosti a logicizme základný zmysel pre skutočnosť, nemôže sa odtrhnúť ako balónik od nás, takzvanej historickej skutočnosti. Bráni mu v tom základné povedomie, že literatúru tvoria nie zásady, ale ľudia.

Môj vzťah k Matajovi raz určuje zásadovosť, raz akési všeobjímajúce pochopenie. Ľudia vravia, že sme voči sebe hrozne neúprimní. Keby sme boli rezignovali, že sa raz porozumieme, bolo by to jednoduché. Ohradili by sme sa

voči sebe zásadami, predsudkami, zaujali by sme voči sebe nepriateľské postoje: Koniec. A dosť. Najjednoduchšie je vyvraždiť sa navzájom. Zo slabosti alebo nádeje zostávame voči sebe nerozhodní. Mne práve tak ako Matajovi tanie v mysli márna nádej: Nemožno brať život nikomu, i keď s ním máme a až do smrti budeme mať ťažkosti. Moje a práve tak Matajove ťažkosti pramenia z nádeje, že človeka predsa len možno prevychovať, ako sa vraví, preformovať, predsa len preinačiť.

Každý to chce, podrobiť toho druhého výchovnému, pravdaže, ušľachtilemu násiliu. Záletník sa stane náhodou rodičom, holič dozorcom škôl. Keby náhodný rodič, náhodný inšpektor škôl chcel seba prevychovať, zbaviť sa návykov, ktorými nevedomky obrástol ako strom hrubou kôrou – tomu by som ako-tak rozumel. Ale oni, avanturisti, požívačníci, karieristi, iba tých druhých chcú prevychovávať. V akom zmysle? – Všetci máme poslušne a oddane ťahať káru svojich povinností, aby sme si zaslúžili denný chlieb. A okrem toho? Prosím, všetci sme zapriahnutí do spoločnej káry. A čo ďalej?

Súčasníci moji, veľmi, až priveľmi, celkom zbytočne hrýzla ma otázka: Prečo? Začláňame si raz pravé a raz ľavé oko, ženieme sa smerom, ktorým práve vidíme: raz doľava a hneď zas doľava. Kto to pochopí, že Mataj, všemocný Mataj vháňal ma do samovraždy raz v mene svojho presvedčenia a raz v mene ľudského porozumenia, že môj čas pominul a že som tu iba spolupútnikom, vo svojom veku, vo svojej vlasti cudzincom. Tí druhí idú, predierajú sa vpred, ja sa iba nesiem s nimi, príživujem. Mataj bol hlboko presvedčený a tak

hlboko ma chápal, že som tu zbytočný. Mataj bol sám rozdvojený. Ale to mu nevyčítam. Najviac zla napáchal pre svoju vratkú zásadovosť.

Ako som už spomenul, v podvečer predporady bol som šťastný: Činiteľ Mataj so mnou súhlasí: súhlasia so mnou moji súčasníci, ktorých si vážim. Napätie medzi mnou a činiteľom, medzi mnou a mojimi súčasníkmi povolilo. Pocity šťastia sa ozval vo mne. Cítil som sa ako vykúpený – všeobecným súhlasom. Už sa nebudeme pretvarovať, jeden druhého zraňovať, znásilňovať. Posilnení silou vlastného a spoločného presvedčenia, budeme hovoriť pravdu, súkromne i verejne. Nebudeme taktizovať ani politikárčiť. V práci si nájdeme zdroj radosti. Ani diskutovať tak uvzato nebudeme. Naše knižky – to sme my.

Podali sme si ruky, objali sa, bozkali, keď sme sa o polnoci rozchádzali.

Tú noc som dospal sladkým spánkom. Zo spánku som sa nestráhal, nesadol na lôžko, nediskutoval zo sna s pomyselným diskutérom. Ráno, čerstvý ako rybička, vstal som a pobral sa na zasadanie orgánu.

Nenazdajky som si zasúhlasil s poradím programu. Zvyk je zvyk, otupená ostražitosť voči sebe. Ale čoskoro som sa spamätal a donútil sa vystúpiť.

Vyslovil som svoj názor.

Zaľahlo na mňa ľadové ticho. Ako topiaci obzeral som sa po tvárach, v ktorých som pred pár hodinami videl svoju oporu. Teraz tie tváre onemeli, zmeraveli. Strácal som istotu, hovoril čím ďalej, tým nejasnejšie, ani dýchať mi nedalo, tak mi zovrelo hrud'. Skončil som celkom zmätene, bezhlavo si

sadol na miesto, padol do temnej priepasti mlčanlivého nepriateľstva.

Hneď, ako sa rozumie, vystúpil proti mne Mataj. Čím vyššie, zásadovejšie vystupoval on, tým hlbšie do priepasti som klesal ja. Len čo otvoril ústa, vedel som, že zmenil mienku, badal som, ako ľadovie na princíp, ktorému som nerozumel. Z akéhosi zvráteného milosrdenstva po mene ma nespomínal, ale odsúdil ma, rozdrvil a na výstrahu pranieroval názory, s ktorými včera súhlasil.

A ostatní, čo sa hlasne vyslovili, hlasne ma odsúdili.

Včera sme súhlasili jednohlasne, jednohlasne sme súhlasili aj dnes, avšak s čímisi celkom iným, súhlasili sme s pravým opakom toho, čo sme si včera vraveli a mysleli, čo si azda aj dnes myslíme.

A len čo sme sa zdvihli zo zasadania, zdvihol sa s nami náš starý známy, strašný démon. A hneď nestydate nahlas si povzdychol:

Zasa sme len súhlasili. Keď na to príde, odsúhlasíme aj svoju smrť.

Hja, veru tak. Tak veru, tak. Moc. Evino jablko sa nazýva moc. Pani Eva, súdruh Mataj, nezvádajte ma, je to zbytočné. Dajte mi svoje jablko, nech ho zhryziem celé, nech sa konečne dozviem, ako chutí. Môj dedo, môj otec, ani ja nikdy sme ho neokúsili. Iba páni.

- Koniec prvý pondelok ?

* - prebom, ko u rno pome o palke
u nebonne - z nov
na raho sa stane charakt
- co s Natogom?

III

Milá moja, priateľka, ohlásim sa vám, prídem, na meniny vám donesiem kyticčku fialiek.

Vy nič.

Takú istú kyticčku z obecných veľkokultúr vám už roky nosievam. Vy ste každé svoje meniny ku kyticčke privoniavali, čím si vám moja kyticčka voňala, rozvonjavala, vám aspoň priateľstvom, jarou, láskou, aspoň vernosťou starého priateľa.

Ale teraz vy nič. Ani ju k tvári nezdvihnete, neprivoniate, odložíte.

Čo je? Čo sa stalo? – sputujem sa pohľadom.

Nalievam: Pravda, pekne voňajú?

Keďže takto nezdvorilo a neopatrne nalievam, priateľka mi povie, lebo som ju k tomu donútil:

– Nevoňajú. Vy to neviete? Už pekných pár rokov nevoňajú.

(Po všetky tie roky, čo prinášate kyticčku z obecných veľkokultúr, nikdy ste ju neprivoňali, nepresvedčili sa, či naozaj vonia alebo nevonia. Ak nevinná kyticčka naozaj nevonia, usvedčuje vás to z tisíc nemilých vecí. Nepochybné aspoň z toho, že ste ju za celý ten čas neprivoňali.)

Zato tým nástojčivejšie nalievate, že úbohá kyticčka musí voňať. Nevinná kyticčka, i keď hluchá, stala sa vám otázkou

vášej osobnej prestíže, otázkou opravdivosti vášho vzťahu, svedectvom.

Nevinná kyticčka, hluchá či voňavá fialka, neraz ohrozuje, ako sa zdá, vaše priateľstvo. Teraz iba na vás záleží. Patrilo by sa vám privoňať, presvedčiť sa, uznať, ospravedlniť sa napokon. Ale vy nič z toho nie ste ochotný urobiť.

Rozvádzať absurdnú vec: Kyticčka fialiek sa stane jablkom svárov o moc, o zásady. V tom prípade kyticčka hluchých fialiek, ináč celkom nevinná, pravdepodobne, podľa všetkých predpokladov, ktorým sme uverili – a teda aj podľa nášho svätého presvedčenia – mala by voňať. Fakt je, že nevonia. Nuž ale celá naša ideová organizácia predpokladá, očakáva, verí, že vonia, že *musí voňať*. Hlava našej ideovej organizácie položí členom voleného orgánu zásadnú otázku: Pravda, vonia? Keby naša sporná kyticčka náhodou naozaj nevoňala, čo sa môže stať, naše predpoklady neboli by vôbec správne, nesplnilo by sa naše veľké očakávanie. Keby naša kyticčka nevoňala, nevoňavosť, jej základný nedostatok, otriasla by, tak nám tvrdia, naším presvedčením, našou vierou, zasiala by do nás pochybnosť o základoch spoločnosti a – dosť možné – oslabilo by našu bojovnosť. I vládcovia sú predsa ľudia. Kyticčka je tiež vecou osobnej prestíže. Nikto sa nechce dať zahanbiť. A preto sa kyticčka mocensky povýši na svätú vec, kyticčka sa stane zásadou, symbolom. V mene zásadovosti členovia orgánu trvajú na tom, že kyticčka, ktorá v skutočnosti nevonia, vonia, jednako len vonia, i keby nevoňala, vonia, lebo zo zásadných príčin musí voňať. Členovia voleného orgánu, ktorí predstavujeme morálnu jednotu pracovníkov nášho ideového úseku, chceme byť vzorom jednotnosti

a súhlasu. Voniam – nevoniam? To je už vedľajšie, to z hľadiska vyššieho princípu nikoho nezaujíma. My tvrdíme, v najsvätejšom presvedčení súhlasíme všetci spolu, nech je už akokoľvek, či už voniam alebo nevoniam, že nevoňavá kytica predsa voniam nám všetkým povedomou vôňou nášho humanizmu, vlastenectva a ďalšími citmi a ideami. Činiteľ Mataj sa ujme slova a s celou rozhodnosťou, s celou váhou moci a svojho postavenia vyhlási úbohú kyticu za svätú, nepochybne vonavú. Všetci vieme, čo bude nasledovať. Pod váhou osobnosti činiteľa Mataja osem miliónov výtlačkov novín tvrdí, rozhlasové stanice hlásajú, armády osvetových, knižničných, propagandistických, vedeckých a popularizačných pracovníkov rozvádzajú, vysvetľujú, aplikujú, učia, hlásajú: kytica rozvoniam, dojemnou vôňou naplňuje ovzdušie našej epochy. Profesori, akademici, učitelia v školách všetkých stupňov v ušľachtilom zápale, snažiac sa zušľachtiť mládež, pristrkávajú kyticu pod každý noštek pioniera, žiacka, študenta alebo zväzaka, rozplývajú sa, nadchýňajú, mentorujú: Detičky, ak chcete byť typom nového človeka, vonajte tieto kytice! A prostučká, najmä ambiciózná mládež privonia, opája sa vôňou kytice, ktorá nevoniam. Učí sa pokrytectvu od svojich drahých učiteľov a rodičov, dospieva poznaním, sklamaním, uzaviera sa, zaneviera...

Slovom, z nevoňavej, nevinnej a neškodnej kytice stane sa štátna, ľudovodemokratická lož, stane sa z nej zlo, ktoré otravuje, rozleptáva, kazí v prvom rade mladých ľudí.

A tak to bolo i s poérou Tristo percent šťastia.

Musel som sa ozvať na zasadaní orgánu, pretože básnická poéma nevoniam ani šťastím, ani poézou. Stala sa verejnou

ležou, pretože sa verejne tvrdilo, že voniam. Pokúste sa vcítiť do môjho polozenia, no len si predstavte, že máte dokazovať, že nevoňavá kytica skutočne nevoniam!

Kytica voniam – alebo nevoniam, povieť si, to je prostá vec. Ty, Boleráz, máš ty v hlave všetko v poriadku, nie si ty blázon, keď chceš také niečo dokazovať? Fialky nie sú na dokazovanie. Fialky majú človeka potešiť. Súhlasím s vami, tisíc ráz s vami súhlasím, že fialky nie sú dôkaz, ale fialky – vonné alebo hluché. Za normálnych podmienok by nebolo treba dokazovať ani vyvracať, ale...

V prvý deň zasadania orgánu našej ideovej organizácie, ako som vám spomenul, celkom proste som povedal, že tá kytica... akože mám povedať... poéma Tristo percent šťastia nevoniam ani šťastím, ani poézou. Najprv sa predseda a celý orgán zatvárali, že môj hlas neberú na vedomie. Mlčky sa chceli preniesť ponad moju nevypelosť. Ale ja som nástojil a dovolil si pripomenúť, že nie prvý raz sa uznášame na tom, čo je opak, opak pravdy.

Keby sa to, čo nás teší a povznáša, pôvab ženy, vôňa kvetov, poézia, meralo na rify, kilá, ampéry, bolo by to jednoduché. Ale my orgán sme sa ako blázni pustili merať, vážiť naše závatné šťastie na percentá, ako sa zvyšuje naša úroveň, a porovnávať ho s veršíkmi, hútať o tom, ako odpovedá jedno druhému.

O Matajovi bol som už spomenul, ako sa priam z kroka na krok, keď kráčal k tribúne, v povedomí zodpovednosti menil z človeka na činiteľa. Veľmi prísne vystríhal každého, kto si trúfa mať svoju mienku, svoj nos, svoj cit, svoje zmysly. Váhou moci, váhou svojho postavenia vyhlásil, že naša

fialôčka... vysoko rozvoniava, a to zásadne, a že má kvality, aké ešte nikdy predtým nemala, nech si nihilisti a klebetníci po kútoch šuškejú, čo chcú – pravda, kým im dovolíme ohovárať našu skutočnosť.

Až do môjho stroskotania nevedelo mi zísť z umu vystúpenie jedného nášho akademika v tejto veci. Majestátny zjav to bol! On, človek vedy, až do svojho sivovlasého veku rozvíjal teórie, tvoril školy, spísal štôsy kníh. Ale jeho zásluhy by neboli bývali nijaké, keby... keby nebol všetko do posledného slova, čo napísal, do poslednej myšlienky, čo pomyslel, keby nebol odvolal do zniku všetko, čo urobil. On s celým svojím filozofickým arzenálom rozmetal všetko, čo premyslel, napísal, on sám seba rozmetal, presvedčivo dokázal a zatratil svoj zhubný vplyv. A tak si získal dostatočné zásluhy, on, človek bez platnej knihy, ba myšlienky, potrebnú dôveru a autoritu, titul akademika. Horlivo sa činil akademik. S touto autoritou rozdrvil mňa, akéhosi Boleráza, ako žarnov – na morálny prach, krmnu múčku. Sňal si z očí okuliare, povrtel nimi v prstoch ako rapkáčikom. Tak sa totiž prihlásil o slovo. Vrtiac nimi, tými svojimi okuliarmi, rozvieval na celý orgán vznešenosť svojej sivovlasej authority. Kto je to ten Boleráz, že si dovoľuje rozvracať našu morálnu, teda i citovú, zmyslovú jednotu? Ja, akýsi Boleráz, ani vydýchnuť som nemohol. Vznešený akademik pichol si do úst pero, poštekľil sa na jazyku veľmi elegantne a vyslovil sa, mľasknúc pritom.

Viete, čím som sa stal v závane jeho slov? Stal som sa recidívou, odhalenou, dokázanou, vypreparovanou recidívou nepriateľského myslenia.

Boleráz, ty recidíva, zakvílil som sám nad sebou. Lapal

som povetrie, lapal po myšlienke. Obzerám sa, lapám, o koho, o akého človeka, o aký pohľad, o akú slamku sa zachytiť. Pomyselný vír ma strhal, topil som sa beznádejne, lebo ani tej slamky z príslovia v tom súhlasiacom prívale nebolo.

Najväčší básnici našich literatúr sa čosi-kamsi vytratil z zasadania. Vycítili jemným zmyslom, že rovnakým bláznovstvom je dokazovať ako vyvracať úbohým fialôčkam voňavosť a či hluchotu. O svoje krásne perie nechceli prísť pre pletku. Oni majú zostať veľkí navzdory zmenám doby, navzdory tomu alebo práve preto, že ich súčasníci sa rujú o pletku. Ostatok tvorcov ostal. A súhlasili s nezdolnosťou rútiacej sa lavíny, nemohli ináč, veď ich veľkosť, význam, postavenie zrodili sa práve z tohoto náruživého súhlasenia. Zvykli si súhlasiť s veľkosťou toho a toho tvorca, s jedinečnosťou poslania našej ideovej organizácie a so všetkým, pravda, s jedinou podmienkou, že organizácia a každý a všetko bude súhlasiť s ich veľkosťou a slávou. Ako sa vraví, všetko so všetkým súvisí, v tomto prípade, zdalo sa, vôňa poémy, ktorá nevoňala, súvisela s nimi osobne, osobne sa ich týkala. Preto ma zahriakli, zahnali do kúta. A tu v kúte dorážali, potopili ma.

Zahnaný do kúta, chúlím sa ako mača, vravím si: Zle je s tebou. Už som iba recidíva. Či budem čušať a či si poviem svoje, tak i tak ma roznesú. Vzchopil som sa.

Vysypal som svojim súčasníkom na hlavu ako žeravé uhlie všetko, čo som povedal Matajovi súkromne. A ešte viac. I to, čo mi práve prišlo na um, i to, o čom som si myslel, že si myslím, i to, čo som si ani sám netrúfal pomyslieť.

Ja Bartolomej Boleráz, vraj tvorca predstáv, myšlienok, citu, zmiery v hlavách i nad hlavami, mal som byť slovesným umelcom, a to zásadne. Ale nezásadne a prakticky som sa znížil iba na kvetinárskeho odborníka. Ja vašu dušu skapatú, ja vašu slávu poondenú, zaklial som, nos medzi očami mi neupriete. Vravím: táto zelinka nevoní. Darmo sa vy uznášate, nevoní a nebude voňať. Ak je možné vyhlásiť také niečo, uzavieram z toho iba toľko: alebo ja som blázon, alebo vy ste blázni, s prepáčením. Ak spájate vôňu hluchej kvetinky so zmyslom našej ideovej organizácie, s otázkou prestíže, otázkou moci nášho zriadenia, čosi vám preskočilo. Táto hluchá kvetinka vás odhalí, vás, a nie socializmus. Môžem vám povedať, že sa opäť cítim básnikom. Svoj meč tasím, svoj život tasím za pravú fialku.

Blázon!

Naozaj, takto môže vravieť iba blázon. Keď prišlo na hlasovanie, zdvihli sa všetky ruky, ruky najväčších básnikov, ktorí sa museli vrátiť na hlasovanie, zdvihli sa ruky súhlasivých básnikov, súhlasiacich dôsledne, neúchyľne, zásadovo. Ale zdvihla sa i moja ruka! Zdvihnuté ruky súhlasili s kadečím, s hladkým priebehom rokovania, ktoré sa zadŕhalo mojou vinou, súhlasili proti recidíve, akože proti mne, súhlasili s posilnením aparátu i s veršíkmi. Matajova ruka bola ktovie za čo. Moja za to, že amen, večne zostanem bláznom. Zvyškom zdravého rozumu povedal som si: Dobre ti tak, blázon Boleráz, veď iba blázon pre kvetinku chce vykrvácať zo zásady, a krváca nie ani zo žíl, ale zo zásad, ako sa zdá.

Verte, bol by som sa uspokojil. Expresní pisári, čo striedavo zapisovali tento náš slovný súboj, položili ma na

papier. V archívoch našej ideovej organizácie zostanem zvečnený ako blázon. Veru, bol by som sa uspokojil i s osudom blázna, keby nie démon, raz súhlasný démon nesúhlasu a raz nesúhlasný démon súhlasu. Ten si hlasno povzdychol, len čo sme sa zdvihli zo zasadania.

Ach, zasa sme súhlasili! Ale prečo? Prečo?

Boleráz, ak máš len kvapku zdravého rozumu, ber nohy na plecia, povedal som si a utekal o spasenú dušu z paláca kultúry.

Vonku sa zamotávam do ulíc, prevrtávam sa uličkami, až prídem ako popamäti na nábrežie. Rieka, čajky krúžia nad ňou v piruetách. Azda bol nádherný deň, azda išli oproti mne v dvojstupoch výletníčky, azda boli opálené ako broskyne, azda šiel proti mne známy maliar, ktorému som sa nepriznal, pod pazuchou niesol nezarámovaný obraz. Azda, azda, azda som stretol krásu sveta, ale ja som nič nevidel, ničoho si nevšímam, iba som mal o tom, že to tu všetko je, len akési matné povedomie. Išiel som, smeroval kdesi v takom stave, v akom akiste chodí väčšina mojich súčasníkov postihnutých zodpovednosťou a funkciami. Majú mozog čímisi nabitý, že už nič neprijíma, oči majú nabité, že nič nevidia, že sa ich prosté veci života netýkajú. V tomto stave, zdá sa mi, básnici píšú akoby spamäti prírodné obrázky. V takomto stave svet sa nám iba marí, nedostupný, ľahostajný, bez farieb, bez vône a zápachov. Keď som bol ešte normálnym človekom, táto rieka sa mi niesla v duši ako pieseň, spájala mi všetky lásky s najkrajšími rokmi života. No teraz mi iba mozog brní, uspatý, umŕtvený, ani čo by som sa bol pred operáciou nadýchal éteru. Vrní v ňom ako v mozgu maniaka stále to isté, s každým vydýchnutím pomyslím si to isté: Súhlasím.

Ale prečo? Prečo my súhlasíme? Zúfalý súhlas zdá sa mi rezignáciou. Naša ideová organizácia, moje zriadenie, naše zriadenie, náš štát sa nezjednodušujú, ale komplikujú, narastajú, zväčšujú sa a v pohybe zrýchľujú. Kto ho riadi, ako riadi, dobre či zle? Čo o tom viem? Málo, veľmi málo, nič. Všetci a všade spolu súhlasíme, zdôrazňujúc vždy a všade jednohlasnosť. A to je, akoby sme nič nehovorili, mlčali, skrývajú sa za svoj súhlas. Keby raz ktosi z múdrych mojich súčasníkov komunistov len raz nesúhlasil alebo sa aspoň hlasne opýtal, ako to je a či je to správne, ľahšie by sa mi verilo. Neprichodil by som si pred nesmiernym, súkolesým, súhlasným, hladko idúcim strojom naivný, bezhlavý, ničotný, bezvýznamný. Takto sa musím nazdávať, že súhlas je výrazom bezradnosti čestných občanov alebo pokrytectvom chytrákov.

No tak prestaň, Boleráz, prestaň, hovorím si, ale mašinka, ktorú nosím v puzdre lebky, môj utrápený mozoček beží ďalej. Môj mozog sa stal mechanizmom, odliatkom, kópiou mechanizmu vonkajšieho a melie, melie a pohlcuje mi všetky zmysly, pohlcuje ma celého.

Ako sa tak vlečiem po nábřeží ako vysilené ťažné zviera, zapriahnuté do pomyselného pluhu, ktorým som dlažbu rozorával, naraz ma len ktosi chytí pod pazuchu.

Mataj! Zase Mataj! Strhol som sa.

*keď sa
mimovo
maloba* Mataj chodil dlhý čas so mnou, ale ja som ho nepobadal. Hádam len nie je tento človek pripriahnutý ku mne do toho istého pluhu, ktorý frázisti nazývajú zodpovednosťou pred dejinami?

– Netráp sa, Boleráz, zbytočne sa rozvraciaš, – prihovorí sa mi Mataj nežne, ohľaduplne ako chorému.

– Nechaj ma tak. A neľutuj ma. Ty ma nemáš čo ľutovať, – osopím sa naňho.

On ešte nežnejšie, úlisne, akoby som mu bol ministrom a on mne poskokom:

– Ale ja ti chcem vysvetliť, vieš, medzi nami...

– Ty mi nemáš čo vysvetľovať medzi nami. Ty si činiteľ a ja občan. Verejne mi vysvetli. Čo chceš, keď chceš, vysvetľuj mi verejne, nahlas, aby som ťa rozumel. Ty si predsa muž verejný.

– Tichšie, prosím ťa, – tíš ma. – Si komunista.

– Som. Tým ma nestraš...

– Ty ako komunista musíš chápať... že my musíme vystupovať jednotne, – šepce mi. Čudne spustí k zemi zrak, tentoraz ma dôverne chytá nie za slovo, ale za gombík na kabáte.

– Hej, jednotne! Keď spolu takto hovoríme, súkromne spolu súhlasíme, ale verejne odsúhlasíme pravý opak. Tak to nerobia ľudia, ale figúrky. Figúrky sme, a nie ľudia. Mám toho dosť. Si figúrka. Ale ja už figúrkou nechcem byť a nebudem, nemám sily. Prišiel by som o rozum. Ja ti dokážem...

Mávnem rukou a zamierim si to krížom cez ulicu pomedzi autá. Chcem sa od neho odtrhnúť.

Ale Mataj za mnou.

– Boleráz, dovoľ... ešte dovoľ, musím ti to vysvetliť...

Rozbehnem sa, bežím, on za mnou. Dobežne ma, chytí zasa pod pazuchu.

Kdeže sa náhlím? Kde?

Na stanicu, poviem prvé, čo mi príde na um.

On, že ma odprevadí. Cestou mi povie, vysvetlí... Proti nám ide prázdny taxík. Vytrhnem sa Matajovi a pristavím ho, že sa pred ním zachránim. Ale Mataj si sadne so mnou.

Nie, už sa od neho neodtrhnem, zazúfam si, z prílišného vysilenia odpadnem ako bežec. Marí sa mi, posledné roky nežijem, už iba schôdzujem, riešim, nastrájam kdesi čosi, čo nemám v moci. Mozog mi spaľuje horúčka, zmysly mám tupé, nevnímam. Iba čierna káva s vodkou vie ma vzpružiť, ale z vodky, čiernej kávy a z toho všetkého sa mi srdce plaší, do jednej strany bije, bije na poplach, že žijem zle, smutno, zúfalo.

A Mataj ma odprevádza v taxíku na stanicu, prehovára ma, trmá za koleno:

– Boleráz, prosím ťa, ešte zostaň na zajtrajšie zasadanie. Ešte si spolu posedíme, porozprávame sa, potom pekne spolu poletíme vrtuľníčkom, ako sme sem leteli, všetko ti vysvetlím.

Ja na to všetko ani slova.

– Boleráz, prosím ťa, počúvaš ma?

Uši, oči som vypol ako rádiový prijímač, ešte som si chcel vypnúť aj predstavivosť. V sebaobrane som ohluchol, prestal vidieť, žiaľ, nedokázal som zhasiť predstavu: Pri mne sedí tento človek, otvára ústa ako za zasklenou stenou, hovorí a hovorí, vysvetľuje mi čosi, čo sa nedá vyhovoriť ani vysvetliť. A predsa Matajova prítomnosť ma nevýslovné tiesni, štve, hlavu tlačí pod hladinu, do zúfalstva.

Keď sme prišli na stanicu, stratil som sa Matajovi v protismerných prúdoch ľudí. No o chvíľu ma už našiel na nástupišti.

– Boleráz, uchodíš pred zajtrajším zasadáním, čo? Mal by

si byť disciplinovanejší a vydržať, vypočúť si mienku všetkých, byť pri tom, vidieť, ako všetci jednohlasne prijmeme rezolúciu. Vieš, jednohlasne, na tom čosi je. Človek sa nemôže nazdávať, keď je pri tom, že všetci ostatní ako celok sú hlúpejší, než je on sám. Človek, i keď je o tom subjektívne presvedčený, nemôže mať pravdu proti všetkým ostatným.

A ja na to zas ani slova. Len som oči, uši zatváral. A tíšil sa, chlácholil. Čosi sa vo mne do krajnosti napínalo. Už sa poznám. V takom stave mozog mi spustí svoju platňu. A keď začne mlieť, melie jedno a to isté dokola a tak skoro neprestane. Melie a melie: Ja mám pravdu, ja mám pravdu, ja mám... Vtedy je so mnou zle.

A Mataj, akoby tušil, čo sa vo mne deje, láskavo, s porozumením mi ďalej dohovára:

– Máš pravdu, keď sa tak vezme, pravdu máš, subjektívne, máš už svoje skúsenosti a charakter, nevravím, že nemáš, vravím, máš, máš pravdu – že nás už nechceš počúvať, že uchodíš pred zajtrajším zasadáním, keď to tak psychicky vyčerpáva, ubíja. Ale to nás ubíja všetkých, nielen teba. Teraz však nemysli už na to. Vieš čo, Boleráz, mám chuť, mám nápad, mám veľkú myšlienku. Pocestujeme spolu v jedálnom vozni. Vypijeme si, porozprávame sa pekne, úprimne ako kedysi, vystúpime na križovatke, ktorá sa nám bude páčiť, a do zajtrajšieho zasadania budeme naspäť, ešte sa aj dosť naspíme. Pamätáš, neraz sme takto cestovali.

– Mataj, ale ja necestujem, – povedal som.

Konečne sa mal uraziť. Zo všetkého, čo som urobil, muselo mu byť celkom jasné, že sa ho chcem iba striasť. Nuž

ale on sa neurazil, ba ani len na okamih sa nepozastavil nad mojím počínaním. Toľké roky sa poznáme, že sa už ani vážne uraziť nemôžeme, za toľké roky Mataj si získal na mňa právo, ako sa dá. I pobral som sa zo stanice spiatky do mesta. Ohlásil som sa svojej milej známej Dúbrave. Ale Mataj ďalej so mnou, držal sa ma. Odprevádzal ma do kvetinárstva, do jedného, druhého obchodu, ba veru až po domovú bránu, ba dokonca hore schodmi na piate poschodie, celkom až po dvere bytu, kde bývala moja známa milá Dúbrava, až pokým som zazvonil.

Mataj sa mi celou cestou, v obchodoch, v tlačnici, na križovatkách, v prúde áut, pokúšal vysvetliť jeden zo svojich zákerných obrátov, hmatov, na ktorý prišiel, ktorý použil proti mne vo svojom vystúpení na zasadaní ústredného orgánu. Vyslovil sa – a to bol jeho nevídaný, veľkolepý, zničujúci hmat proti mne, keď sebe, mne a ostatným položil otázku: Proti komu chce mať Boleráz pravdu? Boleráz nemá pravdu, ale keby aj mal, pripustíme to proti jednohlasnému názoru nás všetkých, proti komu chce mať Boleráz pravdu, komu, čomu chce slúžiť Bolerázova pravda, jeho ničím nepodložené tvrdenie?

Mataj, hoci som s ním slova o tom nestratil, presne vedel ako zápasník, že ten jeho grif ma veľmi bolí, že mi horí a azda nikdy nedohorí na duši. Ja som vlastne vôbec nechcel mať pravdu. Povedal som len, že čierne nie je biele, že hluchá fialka je nevoňavá.

Moja milá známa Dúbrava okrem ženských zvláštností, ktoré ma pri všetkom mojom trápení neprestali zaujímať, vyznačovala sa tým, že vedela mňa, vlastne politického

maniaka, priviesť na iné. Keď odo mňa ušla žena aj so synom, keď sa raz konečne a neodvolateľne rozhodla nežiť so zradcom, pokornou, horlivou troskou, usilovne som začal vyhľadávať svoju dávnu známosť Dúbravu. Kedykoľvek som prišiel do hlavného mesta, pravdaže na poradu, ohlásil som sa Dúbrave. Prichádzal som k nej pred večerou. Po celodenných poradách mohol som si u nej umyť ruky, ponoriť tvár do studenej vody v jej kúpeľni. Chvíľu sme spolu posedeli, hovorili o inom, vrabcoch, kolegoch, o rodine holubov, ktoré sa naniesli do koša na balkóne. Dúbrava pracovala na ministerstve zahraničia. Videl a vedel som, že je na tom v určitom zmysle ako ja. Keď sme spolu hovorili, oči mi vše zablúdili do výstrihu, zostávali tam na zrnitej pokožke, sem-tam posiatej pehami. Oči sa mi tam medzi rečou zabúdali ako na piesčitej slnečnej pláži. Keď som zdvihol pohľad trochu vyššie, poprizeral som sa na ústa, nad zvlhnutou hornou perou nad kútikmi sa ježilo červenkavé, zamúčené páperie. To ma privádzalo na iné, akoby som sa bol po bruchu doplazil do vysokej, slnkom spálenej trávy. Keď sa nám stretli oči, rozosmiali sme sa. Dúbrava nenamietala nič proti tomu, že pohľadom leziem v jej výstrihu, po šiji, ústach, v páperí nad hornou perou, kútikmi úst ako mravec. Ale ja som pritom cítil, že zotrvačník, nerozumne, bláznivo melúci mlyn v mojom mozgu, sa spomaľuje, tíši, ustáva mlieť: Ja mám pravdu, ja mám pravdu, ja mám...

Tégliky krémov, voňavky, kúpací plášť v kúpeľni, ponorím si tvár do studenej vody, zrnitá pokožka ako piesčitá slnečná pláž, posiate pehami, predstavoval som si. Mataj je blázon bláznivý, ešte aj na križovatke, v prúde áut a tramvají ma

zastaví a núti ma uznať, že pravda nevyhnutne strieľa proti niekomu, teraz tento Mataj zostane za dvermi, mne to prestane v hlave mlieť: Ja mám pravdu, ja mám pravdu, ja mám pravdu, ja mám... slnko vychodí, na svete je Dúbrava, slnečná zrnitá pláž, moja pravda nechce strieľať proti nikomu, hluché fialky nevoňajú za ani proti, voňajú alebo nevoňajú, človek to má uznať a správať sa podľa toho. Mataj zostane za dvermi a ja si vydýchnem.

Ale kdeže! Mataj za dvermi neostal.

Zazvonil som, povedal ahoj Matajovi, ale on ešte stál, čosi čakal, oddychoval. Dúbrava spráskla rukami, keď nás zazrela vo dverách:

Boleráz, páni, čo je s vami?

O sebe natoľko neviem, ale z Mataja stekal pot cícerkom, vyzeral uštvaný, zdivený, z posledných síl vyčerpaný, akoby ho boli okolo celého mesta zo tri razy prehnali. To on ma tak štvá alebo ja jeho? Veru tak, súhlas je dlhá cesta k poznaniu, ale ešte dlhšia, priam nekonečná cesta je mlčanie. A ja som na všetko Matajovo vysvetľovanie, na všetky jeho námietky mlčal, akoby som mu bol vravel: Koniec, medzi nami je raz navždy koniec, keď ty takto, nikdy sa nemôžeme dorozumieť, hovorím prostú vec, evidentnú každému: Hluché fialky nevoňajú. A ty ma podozrievaš, že nasilu-namoc chcem pravdu, rozumelo sa, pravdu proti nám, pravdu proti nášmu zriadeniu. To som odmietol a mlčal som. Mataj sa predsa len nechcel so mnou raz navždy rozísť, pokúšal sa mi to vysvetliť, vyvrátiť: Boleráz, keď si ty myslíš, čo si myslíš... Ja som si aj tak myslel svoje, zo zúfalstva, znechutenia, väčšinou som si netrúfal ani na nič pomyslieť.

Ako mohol Mataj vedieť, čo si myslím a nemyslím. Mohol sa iba domýšľať, striehnuť na každé, i najmenšie hnutie tváre, výraz očí, lebo som mlčal. Mataj sa aspoň sto ráz, keď nie po každý raz, obracal na mňa, aby som si nemyslel, čo si myslím. Čo som si asi tak mohol myslieť? To si musel Mataj domýšľať. Potom mi to vyvracať. V každej chvíli sa musel rozdvajovať na mňa, svojho pomyselného oponenta, a na seba, tiež pomyselného Mataja.

Tak to akosi prišlo, že až pred dvermi Dúbravinho bytu, pred ňou samou, pred jej županom vyslovil Mataj svoj posledný, najodvážnejší dohad:

– Alebo si, Boleráz, napokon myslíš, že som podliak, že som ťa zákerne zaskočil?

Pot sa z nás lial cícerkom, odľukovali sme, nevedeli sa zmôcť na slovo. Z akýchsi príčin robilo jej to radosť prijať miesto jedného blázna dvoch. Pozvala nás obidvoch.

Mataj sa hodil do kresla, poutieral si hrdlo za golierom košele a tvár a bez ohľadu na zmenené okolnosti jedným a tým istým dychom pokračoval:

– Pani Dúbrava, Boleráz, pripusťme, že som sem prišiel záludne, že som podliak. Nuž ale, Boleráz, povedz aspoň teraz: Zaskočil som ťa ako podliak? Súkromne s tebou súhlasím, dávam ti za pravdu, do mikrofónu vravím pravý opak – ako sa ti zdá. Konečne povedz, čo si myslíš. Povedal som, že tvoja pravda, keby si koniec koncov aj mal pravdu, strieľa proti nám. A ty si ešte stále aj teraz myslíš, že som to povedal iba preto, že som ťa chcel zaskočiť, zničiť, roznieť? Že som to povedal len pre rečnícky efekt, len kvôli tomu, že sa to zachytáva a posieľa tahore? – Mataj pokračoval, ďalej

viedol za seba i za mňa sám dišputu. Medzitým sme večerali, pili, čo sa dalo. Dúbrava so záujmom, s porozumením počúvala náš jednohlasný a jednostranný spor.

Čas uchodí. Polnoc nadišla. Mataj, ako maniak posadnutý, ešte vysvetľuje, ja zas, ako zaťatec, sa vzpieram, nechcem a nepripustím, aby sa zo mňa, z človeka, stala figúrka.

Dúbrava, naša hostiteľka, usmieva sa na nás s porozumením i posmeškom. Zdvihne sa, že je čas rozísť sa, opáči:

– Pôjdeme spať.

Ani teraz Mataj nevstane.

– Chlapci, – povie napokon Dúbrava, – môžete tu spať. Iba jednu posteľ mám, ale dáko sa vyspíme.

Nás to ani nepohne. Dúbrava si pretiahne sukňu cez hlavu, zhadzuje zo seba kus po kuse. Mataj sa začne tiež vyzliekať, pravda, neprestane pritom vysvetľovať – rozprávať. Vyzliekol sa až do spodkov, ale neprestal ideologizovať.

A ja? Som to ja, Boleráz, a či nie som? Keby sme neboli diskutujúcimi maniakmi, Dúbrava by sa pred nami takto nevyzliekala.

Z posledných zvyškov prirodzenosti sa nevyzlečiem, ale vyskočím oknom z piateho poschodia. Pretože som padol na smetisko, nezlámal som si hnáty. Vstanem a utekám. Keby som svojich súčasníkov nepoznal ako seba samého, veru by som neutekal.

Mataj sa konečne pobadal, že nemá s kým diskutovať. Hoci k nemu pod prikrývkou vkĺzla pekná žena, vyskočil za mnou z okna a doháňal ma v nádeji, že mi povie, čo nedopovedal.

Rozumového maniaka mal som v päťách. A ja, rovnaký

maniak, kde som sa mal podieť? Dobiehal som k starobylej katedrále, obloženej lešením. Práve ju reštaurovali. Skočím do lešenia a šplhám hore, hore ako opica. Vyšplhám sa na apsidu. V hlave mi čosi rapotalo ako v natiahnutom budíku. Začnem vykričať, čo som si dosiaľ sám o sebe nemyslel:

– Ja som človek, človek. Ja som charakter. Charakter.

Zo samej radosti, že mi v hlave povolilo strašné napätie, skáčem po podperných pilieroch a vykričam, čo mi duša ráči.

Keď som sa z tej duše naskákal a predniesol počmu na políciu, keď som si voľne povedal všetko, čo som v sebe dusil, ráčil som sa pozrieť dole. Opojný závrat! Čosi sa podo mnou beľelo. Čosi ako biela plachta. – Mataj, môj súčasník, zalarmoval hasičov. – Zo samej samopaše skočím. Všetko vo mne slasťou zamrelo.

Na svite kedysi-kdesi precitnem.

– Kde som?

Prijemný človek, tlstý, mäsitej tváre, sa mi prihovorí:

– Vy ste teda človek, charakter?

– Človek-charakter? Ani neviem.

– Okúpte sa, keď ste človek-charakter, – povie mi ten človek s príjemným posmeškom.

Na slovo poslúchnem. Po kúpeli ma zavedú do obliekárne. Majú tu samé neobyčajné, neobyčajne pestré kvetované šaty. Keď si pýtam svoj oblek, povedia mi:

– U nás sa oblieka pestro v rámci boja proti šedivosti.

– A to prečo?

– Preto. Vedzte, že u nás sa nediskutuje.

K raňajkám dostanem časopis Nepravdu. Píše sa v ňom o nejednotnom hlasovaní, o dejinnej vyhnutnosti. Ujme sa

ma človek príjemnej tváre, ten, ktorý sa mi ráno prihováral, či som človek-charakter. Vedie ma parkom popri soche.

– Komu postavili túto sochu?

– To je socha Právého Opaku, – dostane sa mi odpovede.

Mám sa vysloviť, ako chcem tráviť svoje neorganizované voľno. Ak som charakter, ako o sebe vykrikujem, môžem tráviť čas v krúžku úprimnosti alebo v krúžku súkromnej zásadovosti. Ak mám rád poéziu, nájdem jej dosť a dosť v čiernom kútiku smúťizmu.

– Kde som? – spytujem sa človeka v bielom plášti.

– U nás kompletizujeme ľudí opakom toho, čoho sa im vonku nedostáva, optimizmus dopĺňame smúťizmom, zjednocujeme ľudí rozdvojených. V našom ústave liečime najakútnejšiu chorobu našich čias – rozštiepenosť, ktorú vulgárne nazývajú aj bezcharakternosťou alebo pokrytectvom. Azda už viete, kde ste?

– Viem.

– Musím vám povedať, že vás nemôžem prijať. Vykrikovali ste, že charakter, to je pravda. Ale žiaľ, nemáme dosť miest pre všetky charaktery. Dúfam, že si sám skompletizujete svoj charakter a nebudete to príliš hlasno zdôrazňovať.

Zvyšok nôcky som prespal v ústave, ktorý kompletizoval duševné zdravie mojich spoluobčanov. Predtým však zmyl som špinu vo vonnom bazéne, pekne sa vysprchoval. A ráno previedol ma obrovským parkom prijímací lekár, dobrý človek. Ako sa tak zhovárame, vrúti sa až pred sochu Právého Opaku suita parádnych áut značky, o akej som ani nepočul. Všetky prišli po mňa. Šoféri a pištoľníci skáču predomnou do pozoru: – Nech sa páči, nech sa páči, – oni na mňa.

– A keď nepôjdem? – opáčim, lebo mi bolo veľmi tesno, ani zastrúhaný vlas by mi ta nevošiel.

– Choďte len spánombohom, keď ste taký charakter, – podpichne ma žartom lekár. Šepne mi: – Ale ak sa vám predsa len nechce, nájdeme pre vás miestečko v oddelení rezignovaných.

Prekvapený, vyjavený sa dozvedám, že hlavný maršal našich zbraní poslal po mňa auto i ostatné na moju ochranu, jojoj. Ale nemohol som nejst, keď som charakter.

Odvážajú ma. Rovno do paláca kultúry.

V sieni najvyššieho orgánu ticho. Keď vstúpim, všetci členovia orgánu našej ideovej organizácie vstanú, akoby mali v nohách struny, nad hlavami zatlieskajú. Obzriem sa za seba, aby som zazrel toho, koho tak nadšene vítajú. Za predsedníckym stolom nesedí, ale na moju poctu stojí sám hlavný maršal našich zbraní. Podíde mi v ústrety a podá mi svoju vodcovskú ruku. Vlastným očiam, uším neverím. Obzerám sa: čo sa stalo? Čomu mám ďakovať za tieto ovácie a za podanie hlavnomarsálskej ruky? Čoskoro sa aj dozviem.

Tomu, že som charakter! Povedal som, opovážil sa povedať, že hluché fialky nevoňajú. Preto som ja charakter, preto tie ovácie, i keď od rána prepukol v našej krajine boj proti kultu osobnosti. I tak si to zaslúžim, veru.

Hlavný maršal ďalej reční, rozvádza zhubné dôsledky afrického kultu osobnosti. Bohatým gestom rozihráva ústredný orgán, akoby sme boli plechová kapela a on najhlavnejší kapelník.

Áno, áno, tento kult! Tento kult spôsobil našej ekonomike i kultúre škody nedežerné. Iba kultom osobnosti môžeme si

a tu prečítam do rána sa situácia zmení. Bolera ž, kt. bol odsúdený za svoj názor sa stáva krácom opet. lebo u nás charakter, čo to sňam

vysvetliť, že súhlasíme všetci s tým, aby sme stavali kombi-
náty na piesku. Iba dôsledne aplikovaným kultom... môžeme
si objasniť, že niektorí duchovední akademici nič nerobia, len
ako papagáji celé roky aplikujú. Iba v kulte, v tomto
nešťastnom kulte dajú sa nájsť korene netvorivosti celých
oblastí. Iba kultom sa to stalo, že v demokratickom národe,
ktorý má Husa a Chelčického, Fučíka a Gottwalda, každý
s každým a všetci so všetkými navzájom súhlasia, že celá
inteligencia si svätosväte sľúbila, že bude iba prikyvovať.
A mlčať. Áno, všeobecný súhlas – to je mlčanie, nepriateľské,
renegátske mlčanie. Áno, súhlas a súhlasenie až do úplného
zblbnutia, to je najdlhšia cesta k poznaniu pravdy, poznaniu
našich omylov. Áno, iba takýmto kultom sa dá vysvetliť, no
nijako nie ospravedlniť, že sa naše duchovedy stali duchár-
stvom svojho druhu, že naše umenie hľadá iba uznanie
osvietených štátnikov. Iba kultom, kultom, ktorý... táto
tiež ideová organizácia skúša svoju moc takým spôsobom, že
vyhlási hluchú fialku za voňavú. Táto fialka odhalila nám
absurdnosť. Väčšina našich tvorcov svoj vlastný chvost
naháňa a vrtí sa na jednom mieste...

Slovom tento kult, tento zhubný kult... privalil sa na našu
krajinu ako suchá, ako strašné mrazy, ako živelná pohroma.
A náš hlavný maršal tak dôsledne nám ho rozaplikoval, že
my, orgán, hneď sme všetko pochopili. S uľahčením poodvo-
lávali sme jednohlasne všetky naše uznesenia, na ktorých sme
sa ešte včera pouznášali. Takto sme odsúhlasovali všetko až
do poludnia. Pružne, ako sa patrí na náš orgán, vydali sme
ohlas národu, že všetkému na vine je ten sakramentský kult
africký, epidemický, morová metla, pohroma. Všetok svoj

svätý hnev sme naň vyliali. A rozosielali sme ho za horúca
mestskými trúbami i štátnym rozhlasom, potlačili sme ním
všetky noviny, všetky obloky všetkých kaviarní a všetky múry.
Urobili sme to v popoludňajšej prestávke zasadania. Za
hodinku sa orgán našej ideovej organizácie a spisovatelia ako
takí stali zas orgánom svedomia národa.

Popoludní, ako sa rozumie, zasadáme na vyššej úrovni.
Môžete si myslieť, ako mi bolo! Konečne som našiel
uzmierenie s naším orgánom a so svojimi druhmi v ňom
v úprimnom, ľudskom súhlase. Ako rybička som si plával
v tom súhlase na vyššej úrovni. A dýchal som. V pľúcach som
mal dosť povetria, vlastný orgán, ktorého som bol členom, už
ma nedusil ako večeť napchaný v hrdle. Ba poviem tak,
balzam súhlasu mal som v duši, po čerstvých zmysloch
rozlieval sa mi ako olej. Súhlas! Ako čerstvý vánok, ako olej
rozliaty je tvoje meno. Dušu som zas otváral svojim druhom.

Všetci sme boli takí omladení, rozosmiati. Veľkí básnici,
veľkí moji súčasníci iskrili zas duchom, žiarili mi ako hviezdy.
Môžem vám povedať, že som bol hrdý na nich. Kult tam –
kult sem, naozaj sú veľkí a ja si ich ctím.

Otvorili sme sklené steny našej orgánovej zasadačky – za-
súvajú sa – nech reku k nám stenami vstúpi jasný deň. Bol
krásny jarný deň, trochu bláznivý. Po oblohe naháňal mraky
dosť prudký vietor.

Národ vzal na vedomie náš ohlas.

Do utešených záhrad, ktoré sa rozkladajú pred naším
palácom, na terasy, tenisové dvorce a ihriská počne sa národ
schodiť. Zráža sa do hlúčkov ako tie mraky na oblohe.
Rovno pod naše obloky príde sprievod mladých ľudí, akiste

študentov z ktorejkoľvek vysokej školy. V čele nesie obrovskú figurínu so svätožiariou ako slnko okolo hlavy. Nápis v lúčoch tohoto slnka: Kult. Rovno pred otvorenou stenou našej zasadačky sa na vysokej žrdi zjaví iná figúra s nápisom okolo brucha Osobnosť. Ak sa nemýlim, tá figurína sa mala čímsi ponášať na ideovú hlavu našej organizácie.

Smejeme sa, zlomyseľne i srdečne. Vtip je vtip, povieme si. Národ v hlavnom meste si rád zavtipkuje. Ale ináč cítime sa všetci uveličení: národ toľko ráz mobilizovaný do rôznych bojov a kampaní, predsa len pohotovo reaguje na náš ohlas. Prišiel nás pozdraviť. Alebo nie?

Akísi holobradí mladíci, v ktorých sa nikdy dosť nevyznáte, čo chcú a s čím môžu byť nespokojní, podľa všetkého študenti z vysokých škôl, sebavedome si vykračujú a na pleciah nesú – siahové polená. Nuž uhádnite napochytr, načo sú im siahové polená, najmä keď z akýchsi príčin musíte aspoň pripustiť, že sa to môže dotknúť aj vás osobne.

Nie sme si celkom istí, ale vydýchame si: Tí mladíci nemienia sa nás dotýkať osobne, svoje polená ukladajú nám pod oblokom – posuvnou stenou. Ale čo to stvárajú? Vŕšia hranicu! Načo hranicu? Keby tak viedli medzi sebou povedzme vyparádeného obetného vola, celkom by nám odľahlo. Ale vyparádeného obetného vola nikde. Vofky-nevofky hľadáme ho pohľadom tamdole pod nami i medzi sebou. Lebo hranica je hranica, potreba piecť sa už našla, nájde sa aj ostatné, čo treba. Nuž zavládla medzi nami neistota, úzkosť nás zovrela: Kto z nás to bude? (A oni zatiaľ, tí sebavedomí holobradí mládenci, chystali sa upiecť, či mám povedať len spáliť, symboly štátneho náboženstva, svoje smiešne figuríny

spalenie symbolov režimu (1989)
72

kultu. Chceli si z nás vystreliť. Dodatočne, dokonca posmrtne sa mi to ľahko vraví. Ale vtedy? Čo národ zamýšľa, čo postvárajú tí mladíci, nikto netušil, a preto nám bolo všelijako, ani brúsený vlas by nám nikto nebol pichol do ináč takto priestranej diery.)

Tu sa k nám spustí zo svojej ústrednej veže-majáka hlavný maršal našich zbraní. Za predsedníckym stolom sa otvoria dvere skrine, a máme ho tu: Nemal prísť, neočakávali sme ho. Pokojný je. Azda trochu príľadový, strohosť v jeho tvári a geste nenaznačuje, že by sa bolo prihodilo niečo mimoriadne. Nuž ale maršal stane sa maršalom práve vtedy, keď vynikne nad ostatných najmä tým, že ho ani porážka nepohne a nevyruší. Naučil sa, ako sa vraví, pokojne hľadiť do tváre – akejkolvek – skutočnosti. A naozaj, maršal sa mi pozerá do tváre častejšie ako inokedy. A po každý raz, chcem či nechcem, pod jeho pohľadom sa mi tvár i celá moja osôbka povznáša a meravie na objektívnu skutočnosť.

Náhodou Mataj je vedľa mňa. I jemu sa do tváre akosi často opiera maršal pohľadom. Pokúša ma to drgnúť Mataja lakťom do rebier a spýtať sa, potvrdiť si, či reku aj v ňom mrznú subjektivistické pocity, keď ho maršal privalí pohľadom. Škoda, večná škoda, že som tak neurobil. Som o tom presvedčený, že by sme sa boli pekne-krásne vytratilí spolu von, veď netajím, že my dvaja navzdory všetkému najlepšie si rozumíme zo všetkých svojich súčasníkov. Veď rovnaká rozumová náruživosť nie náhodou nás div nevohnala do spoločnej posteľe k jednej žene. Kdeže inde, nie pred tvárou ľadovej bohyně, ktorú ináč tvárou objektívnej skutočnosti nazývame, kdeže inde ak nie pred tvárou ženy, v jej slnečných

lúčoch dvaja chlapi, dvaja súčasníci, príkri k sebe, sa poznávajú a nachodia porozumenie pre svoj spoločný osud.

Matajko, Valizlosť môj, len si predstav, že by som sa bol vystrel pri boku Dúbravy! Ja po jednom, ty po druhom boku. A uprostred nás Dúbrava. Ona prežila to isté, čo my dvaja: hroznú vojnu, utrpenie. Sto ráz prežila smrť, sto ráz do smrtiacej hlavne nazrela. Sto ráz si musela položiť otázku zoči-voči hlavniam guľometov, akýže má byť náš život, aby naše neľudské utrpenie ľudskosťou vykúpil. Matajko môj, pre našu zaťatosť, pre zaťatosť nášho presvedčenia, pre našu pochybenú zásadovosť nestihli sme si pomyslieť, pripustiť si, vidieť a poňať, že Dúbrava je žena, naša múdrosť spoločná, ktorej sa nám nedostáva. Že Dúbrava nás mohla zohriať, roztopiť, osvietiť. Že Dúbrava na nás mohla spráchnuť ako májový dážďik. Ja vystretý po jednom boku tejto ženy, ty po druhom, uprostred nás ona, milostná Dúbrava, bol by som ti povedal svoj základný poznatok, ktorý mi tá chvíľa vnukla. Ten poznatok iba teraz mi z mozgu vyskočil ako Venuša z hlavy Jupiterovej:

Básnik – za možného básnika sa považujem – básnik spieva iba z krajnej polohy. Básnik iba vtedy nájde závažnosť svojej piesne, keď si nájde svoju krajnú polohu. Proti komu? Ja, Bartolomej Boleráz, napríklad proti tebe, Matajovi. Matajko môj, nemýl sa: svet je ešte stále rozdvojený. Ľudský hlas básnika musí ešte stále vyvažovať drvivú prevahu moci. Človek, ľudstvo, povedomie človeka, či ako sa mám vyjadriť, vždy sa búrili, protestovali, vzdorovali proti necitnému, neľudskému osudu. Nič to, že tento osud z antickej tragédie raz nazývame osudom, raz nemilosrdným Jehovom alebo

ekonomickým zákonom socializmu. Darmo, podmienkou ľudskej múdrosti je zatiaľ ešte stále uznávať osud a rátať s ním, porozumieť, že je neľudský, že mliaždi ľudí ako parný valec. Básnik vekov, ani básnik nášho veku nemôže ináč: musí brániť občanov proti zneužívaniu moci. Proti božstvu moci musí stavať neodňateľné práva ľudskej osobnosti. †

Mataj, ty môj súčasník, toto som ti mohol a chcel povedať, keby si bol na chvíľočku ustal a neštval ma do šialenstva, keby si bol na chvíľočku zmĺkol. Keby si bol na chvíľočku pripustil, že svojím hlasom nerozvraciam náš štát. Chcel som ti povedať svoje – z krajnej polohy – aby si i ty mňa porozumel. Nepovedal som ti to, ale teraz ti chcem povedať, nezatínajme sa voči sebe. Nie je to rozumné, nie je to teda ani ľudské. Žiaľ, zo srdca to ľutujem, že nenadišla z našej obapolnej viny taká chvíľa, aby sme si porozumeli bok pri boku pri tej žene, ľudskej našej bohyni.

Zatiaľ maršal, väčšia hodnosť či figúra ako si ty, Matajko môj, činiteľ, čakal na príhodnú chvíľu pokojne, akoby sa nebol nič prihodilo, a prihlásil sa o slovo.

Predložil nám ako orgánu otázku, ktorá sa vraj ukazuje najdôležitejšia v tejto chvíli.

Veľmi sme podceňovali rozumové schopnosti nášho národa. To bola a je naša najväčšia chyba. Náš národ vie, chce rozmýšľať, nemôže sa vzdať svojho výsostného práva rozmýšľať a porozumieť tomu, čo sa deje. Kult, ktorý sme objavili, kult, nech už bol akokoľvek mocný, nie je prírodným živlom ako katastrofálne mrazy alebo suchá, nie je živlom, za ktorý nikto nemôže. Naši vyspelí robotníci, naši uvážliví roľníci i robotníci a napokon naša čestná pracujúca inteligencia,

tvorcovia a myslitelia, nechcú sa uspokojiť s tým vaším vysvetlením, tak povediac s hypotézou. Kult za všetko nemôže, na kult nemôžeme zvaliť všetky viny sveta.

Zhubný a mocný kult, hovorí národ, mohol povstať iba za všeobecného súhlasu. Ako je to, prečo je to, že každý s každým, všetci so všetkými spolu doteraz ešte tak jednohlasne nesúhlasili ani v rozhodných chvíľach, keď náš národ bol najväčšmi ohrozený. Kládie sa otázka, zatiaľ iba teoreticky, prečo každý s každým, ako sa zdá, súhlasil... A keďže každý s každým súhlasil, kto je za utrpené škody a všeobecné súhlasenie zodpovedný?

Kto? Jednohlasný súhlas je v ľudskom rode zatiaľ javom nebývalým. Uvážte, tvorcovia a myslitelia, ako takýto jav jednohlasného súhlasu mohol vzniknúť. Ako vznikol, kto je zaň zodpovedný? Nie ja, ale národ vraví, že je to jav neprirodzený a zhubný, zhubnejší ako kult, ktorý sme objavili.

Kým hlavný maršal našich zbraní takto teoreticky uvažoval o danej otázke zodpovednosti, v zasadacej miestnosti nastalo všeobecné oživenie, ako sa uverejňuje v zátvorkách prejavov veľkých štátnikov.

A nielen to. Členovia nášho orgánu sa celkom obyčajne zahniezdili a čosi-kamsi sa vytratili. Definitívne sa stratili, definitívne zostali po nich iba prázdne stoličky. Keby som bol múdrejší, ba poviem, aj keby som bol chápavejší, vôbec by som sa ani trošku nezačudoval, že práve najtalentovanejší a najbystrejší z nás sa stratili, tak povediac spod ťarchy zodpovednosti. Vieme všetci, že podstatným znakom génia našich čias je geniálny nos, čosi také, geniálna schopnosť zavetriť, že nastáva čosi ako zemetrasenie. Schopnosť génia je

schopnosť stratiť sa, skryť sa v hĺbinách mlčania, v hĺbinách, v ktorých sa dotyčná osobnosť stáva nenájditeľná, neobjaviteľná. Ako človek-rybička, ktorý sa rád v ľudských krdľoch vyhrieva na plytčinách, ale v rozhodných chvíľach sa stratí v hĺbinách.

Maršal vytiahol z aktovky stenografické záznamy našej včerajšej diskusie o poéme Tristo percent šťastia. Číta a cituje, uším sa mi nechce veriť, moje slová. To už viem, že som charakter, orgán mi to odsúhlasil. Ale to je vraj všetko málo. Som charakter, ale aj veľký odhaľovač. Naša kultúrna oblasť, ako sa ukázalo, je zo všetkých oblastí najdôležitejšia. Skazenosť našich pomerov som vlastne dokázal najprv ja tým, že som poukázal na hluchú fialku, ktorá vonia podľa nášho uznesenia. Zo záznamov jasne vyplýva tiež i to, kto prvý vlastne zneužíval moc, váhou moci tlačil na orgán, aby sa tento uzniesol, na čom sa uznášať nemohol a nemal: dekrétom za voňavú nešťastnú fialku. Keď všetko domyslíme tak, ako som to ja, charakter a odhaľovač, domyslel, prichodíme k záveru...

Hlavný maršal našich zbraní rozvíjal otázku zodpovednosti takým zaujímavým spôsobom, že som ani nedýchal, že som sa nestihol obzrieť okolo seba. Keď dochodil s neúprosťou k záverom, kto jediný nesie zodpovednosť za toto všetko... nenazdajky sa obzriem a po svojej ľavici zazriem Mataja a niekoľko bezvýznamných členov nášho orgánu.

Zatiaľ hlavný maršal našich zbraní s neúprosťou dôslednosťou, za všeobecného súhlasu neprítomných prišiel k presvedčivému záveru, že jediný zodpovedný činiteľ za všetko zlo je Mataj. Naša oblasť, oblasť kultúry, výsostná oblasť

sa jeho obetou

prirodzenosti človeka sa vie najúčinnejšie brániť proti umŕtvujúcim, pustošiacim kultom neprirodzenosti, neľudskosti. Ved' Mataj mohol prvý vidieť, pobaďať hrozné škody, ale on, oslepený kultom, nevidel, navzdory ozývajúcim sa hlasom, po mnohých zlých skúsenostiach celého desaťročia podliehal... Ešte včerajšieho dňa zneužil svoju moc, zneužil presvedčenie svojich druhov, objektívne donútil náš orgán, aby vyhlásil hluchú fialku za voňavú. Tým len dokázal svoju odtrhnutosť, nezodpovednosť, nepriateľský zámer voči našej oblasti. On, Mataj, osobnosť síce nie je a nikdy nebol, ale v dôsledku kultu osobnosti otrávil celú našu oblasť, zo všetkých oblastí najdôležitejšiu, a tak otrávil celý náš život...

- o Naša kultúra je kvetom nášho zriadenia. Keďže Mataj tento kvet našej kultúry rozmliaždil, najväznejšie ohrozil naše zriadenie. Preto si Mataj zaslúhuje najprísnejší trest. Jeho vinu môže uľahčiť iba to, keď sa sebakriticky vyzná pred národom... Vezme na seba ťarchu viny... Národ si žiada, žiada si, aby Mataj predstúpil... Je to jasné? Je. Ja Boleráz, hoci takto nie dosť vyspelý straník, ale tým častejšie vlastenec, ktorý mal odvahu... ja Boleráz, charakter, prenasledovaný charakter, mal by som kriticky pomôcť Matajovi, presvedčiť ho, že jedinou povinnosťou je – dať sa upiecť, keď chce obstať pred dejinami...

Medzitým – zabudol som vám povedať – naša nová, zdravá mládež podpálila hranicu.

Plamene navršenej hranice vyšľahli do výšky nášho poschodia, zablysko sa nebo, zahrnelo hrmavicou hlasov zdola: Hovorte. Ho-vorte.

Národ zdola nás vyzýval, nech sa orgán prihlási k zodpo-

s jej kultúrou, a s ním dym symbolom kultúry
s myšľou

vednosti. Na všetky dvere našej zasadačky ktosi búril. Maršal v tejto vrcholnej chvíli zazvonil. Otvorili sa dvere skrine za predsedníckym stolom. Do otvoreného výťahu sa vrátil maršal, za ním hlava našej organizácie, za nimi bezvýznamný ostatok orgánu našej organizácie. Čosi zahrkotalo a všetko sa razom povznieslo vo výťahu do výšky veže majáka našej národnej kultúry.

V prázdnom priestore zasadačky zostali sme iba my dvaja: Mataj, krajový činiteľ, a ja, bývalý charakter, ktorý v tejto chvíli prišiel do pokúšenia stratiť svoj nešťastný charakter, zutekať celkom bezcharakterne.

Privolám výťah, dáme sa vyniesť hore, na terasu. Tam nás čaká vrtuľník. Povedať musím, že iba táto možnosť zbabelo ujst' zachránila nás pred zbabelosťou.

– Ak sa chceš zachrániť, poď, – poviem Matajovi. – Výťah nás vynesie na výšku situácie, vzlietneme vrtuľníkom, Matajko môj. Ty si môj dôverný priateľ. Nie? Hovor!

Mataj zmeravel. Ale dal sa mi zdvihnúť zo stoličky. Išli sme spolu k otvorenej stene, pozreli sme sa do plameňov i do hĺbky pod nami. Každou chvíľou podľa slobodnej rozvahy mohli sme skočiť dolu. Skôr ako by sme sa uškvarili na hranici, boli by sme sa zabili, dodrúzgali do nepričtenosti, definitívnej nevedomosti.

– Mataj môj, uznáš, skočiť a zabiť sa nie je také hrozné ako stratiť charakter. Skočíš?

– Chceš? Skočím, sebakriticky sa vrhnem dole, uškvarím sa.

– Nie, Matajko môj, priateľ môj drahý, sám neskočíš, skočíme obidvaja.

Mataj ma objal a pobožkal, povedal mi:

– Boleráz môj, predsa len si rozumieme, sme priatelia. Lúbime sa, ako sa ešte nikto nikdy neľúbil a nerozumel. My sa len preto nerozumieme, lebo sa lacno nechceme porozumieť. Objím ma a prisahaj...

– Teda skočíme spolu?

– Akože? Skočíme! Upečieme sa spolu? Nepýtaj sa. Upečieme. Mne sa tak zdá, že súčasníci sa ešte nikdy tak nerozumeli ako teraz my dvaja.

A pretože sme sa tak porozumeli v rozhodnej chvíli pred tvárou smrti, ktorú sme sto ráz zažili, naraz len všetka ťarcha strachu z nás spadla. Na samý krajíček otvorenej steny-priepasti pristúpili sme spolu; my dvaja, čo sme toľko ráz smrť, toľko utrpenia spolu zažili, ničoho sa nezľakneme. Vďačne by sme boli skočili, dodrúzgali sa, prv ako by sme sa boli uškvarili v mene nášho svätého presvedčenia, keby...

† Ale mladí ľudia vylomili dvere, vrátili sa k nám.

– Kde ste, kde je orgán? – Na nás, musím povedať, hoci to nie je pre nás nijako lichotivé, neboli vôbec zvedaví. Vyzvali nás oboch, aby sme sa povzniesli, hoci iba vo výťahu, na výšku našej doby, na výšku sedemdesiateho piateho poschodia. Ich práve tak ako nás zaujímal iba koreň našich spoločných omylov, nie my, dvaja ľudia-pochábli, ale otázka...

Bez prekážok sme sa zdvihli na terasu letišťa. Tam na nás čakal vrtuľník. Chceme vzlietnuť. Pilot i všetky meteorologické stanice nás varujú, hlásia príchod uragánu.

– Máme odletieť?

– Odleťme! – povzbudzujeme jeden druhého. – Dajsami-svete! Smelší vetrik pofukuje? Aké strachy? Netreba sa báť

ničoho. Chlapov nezastraší nikdy nebezpečenstvo. Mali sme sa dodrúzgať alebo uškvariť, ale sme tu.

Mataj, činiteľ, vynúti si povolenie odletieť.

Celí šťastní, uveličení letíme. Keď sme mali pristáť, čosi sa prihodilo. Pilot nášho zväzového vrtuľníka nám oznámil:

– Vážení súdruhovia, ak veríte, modlite sa. Na balón sme narazili. Modlite sa, naše navigačné prístroje sú v hati.

Podľa hodiniek sme už mali dávno pristáť. Ale my len v našom zväzovom vrtuľníčku lietame a lietame. Krúžime čím ďalej, tým pochabejšie. My dvaja, činiteľ Mataj a ja, bývalý Boleráz, bývalý spisovateľ, mali by sme sa sebakriticky priznať, že nám bolo všelijako.

I po svojej smrti, po našom spoločnom stroskotaní, môžem povedať iba toľko: lietali sme, krúžili. Netajím, že nás úzkosť zvierala, čím dlhšie sme lietali, lietali a krúžili. Ale to vám musím povedať, že sme nepadli na kolenná pred osudom, nemodlili sme sa. Konečne sme sa porozumeli, verte i neverte, objali sa, vyznávali sme si, ako sa rozumieme a ako sa lúbime. Povedali sme si, hoci neskoro a dodatočne, čo sme si mali povedať a nepovedali, keď sme sa prihnali k Dúbrave.

Konečne sme si povedali, čo nám ležalo na duši. Konečne sme sa dohodorili a stíchli sme obaja, lebo sme sa nízili k zemi.

O oráčinu sme zavadili podvozkom. Zadná časť nášho zväzového vrtuľníka sa nadniesla a odtrhla. Kufrik, ťažko naložený ideovým materiálom, dal sa naraz do pohybu, odrazil nám obom vrch črepov. Mozog sa nám načisto otvoril, vystrekol ako obsah z holby vína, dôkladne sa nám pomiešal obom. Zriadenec podniku Vzdušné cesty nás

nadelil celkom mechanicky. Mňa Matajovým a Mataja mojím mozgom. V živote sa mi diala krivda. I po smrti sa mi stala veľká krivda. Mlčal by som, slova by som nepovedal, slovom by som neprotestoval, keby... keby som nebol musel precitnúť, keby ma strašná fráza, ako som vám už povedal, skvapalnená fráza nebola donútila vziať si slovo i po smrti:

Ja Bartolomej Boleráz bol som človekom azda slabým, azda i zbabelým, ale ja Boleráz, človek, robím si nárok, aby ľudia, moji súčasníci, po všetkých omyloch, po všetkom trápení, po všetkom márnom hryzovisku predsa len boli múdrejší a ľudskejší. Áno, opäť ľudskejší. O trošičku menej krutí.

Kto si kladie za povinnosť hovoriť a hovoriť, prázdnyimi slovami rozvírovať povetrie, nech si vraví. Ale vy, ľudia moji, nedajte sa mýliť: Pravdou našej spoločnosti nemôže byť to, čo zabíja, čo nás štvie a dusí, čo nás vhaňa do osamenia a blázcov, nech si ju vykladajú, ako chcú, vykladači s prideleným mozgom. Pravda je, môže byť iba to, v súhlase s čím rastie a rozvíja sa naša ľudská prirodzenosť, z čoho rastú a rozvíjajú sa kmene, i malé, i najmenšie národy.

To je pre mňa pravda našich čias. Za ňou som túžil celý svoj život. Za ňu, v jej mene prihlásil som sa o slovo, hoci až po smrti a neskoro.

marec 1956

*Bohrovci / monoly
v stredu / vykladaci
Boleraz
pravda X...*

O vládcovi Figurovi